

Natuurtoets

Zandwinplas Didam

Toetsing Wet natuurbescherming en NNN t.b.v.
een bestemmingsplan

projectnummer 0452561.100
definitief revisie 02
20 februari 2020

Natuurtoets

Zandwinplas Didam

Toetsing Wet natuurbescherming en NNN t.b.v. een bestemmingsplan

projectnummer 0452561.100

definitief revisie 02
20 februari 2020

Auteurs

L. de Jong, MSc.

Opdrachtgever

Roelofs Zandwinning B.V.
Dorpsstraat 20
7683 BJ Den Ham

Antea Group is aangesloten bij het
Netwerk Groene Bureaus

De informatie in voorliggende rapportage is (deels) afkomstig uit de NDFF en mag niet zonder toestemming van BIJ12 worden verstrekt aan derden of op enige andere wijze openbaar gemaakt worden.

datum vrijgave
20-2-20

beschrijving revisie 02
definitief

goedkeuring
S. Hammink

vrijgave
J. Fuite

Inhoudsopgave

Blz.

1	Inleiding	6
1.1	Aanleiding	6
1.2	Planvoornemen	7
1.3	Doel en onderzoeksvragen	8
1.4	Leeswijzer	8
2	Wettelijk kader Wet natuurbescherming	9
2.1	Algemeen	9
2.2	Soortbescherming	9
2.3	Gebiedsbescherming	10
2.3.1	Natura 2000	10
2.3.2	Natuurnetwerk Nederland	10
2.3.3	Bescherming van houtopstanden	11
3	Methodiek	12
3.1	Algemeen	12
3.2	Bureauonderzoek	12
3.3	Terreinbezoek	13
3.4	Effectbeoordeling en advies vervolgtraject	13
4	Resultaten	14
4.1	Gebiedsbeschrijving	14
4.2	Beschermde soorten	16
4.2.1	Resultaten bureauonderzoek	16
4.2.2	Resultaten terreinbezoek - ecologische bevindingen	17
4.2.3	Samenvatting beschermde soorten	23
4.3	Beschermde gebieden	23
4.3.1	Natura 2000-gebieden	23
4.3.2	Natuurnetwerk Nederland	24
4.3.3	Bescherming van houtopstanden	25
5	Toetsing	26
5.1	Effectbepaling plan	26
5.2	Toetsing effect op beschermde soorten	26
5.2.1	Vogels	26
5.2.2	Zoogdieren	27
5.3	Effecten op beschermde gebieden	31
5.3.1	Effecten op Natura 2000-gebieden	31
5.3.2	Effecten op het Natuurnetwerk Nederland (NNN)	31
5.3.3	Bescherming van houtopstanden	31
6	Bronnen	32

Bijlagen

Bijlage 1: Wettelijk kader

Globale ligging van het plangebied (geel omlijnd) Bron: Street Smart, 2019.

Conclusies en advies

Roelofs Zandwinning B.V. is voornemens om zandwinningsactiviteiten ter hoogte van het Gat van Roelofs uit te breiden. Deze ontwikkeling is echter in het huidige bestemmingplan niet toegestaan. Om deze reden wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld. Het plan kan worden uitgevoerd als duidelijk is dat het plan niet in strijd is met de Wet natuurbescherming en het beleid van het Natuurnetwerk Nederland. Daarom is inzicht gewenst in de aanwezigheid van beschermde soorten en beschermde gebieden binnen de invloedssfeer van het plangebied en de effecten hierop. Dit wordt gedaan op basis van een Natuurtoets. In dit hoofdstuk is het advies gegeven dat voortkomt uit de conclusies van de uitgevoerde Natuurtoets. Tevens is aangegeven of volgens de Nederlandse wetgeving vervolgstappen aan de orde zijn.

Conclusies: Beschermde gebieden

In het plangebied is geen NNN-gebied aanwezig. Er komen ook geen NNN- gebieden voor binnen de invloedssfeer van het plangebied. Er is van aantasting van de NNN-gebieden dan ook geen sprake. (Significant) negatieve effecten zijn uitgesloten. Zie ook Tabel 1. Wat betreft stikstofdepositie zijn effecten op Natura 2000-gebied op voorhand uitgesloten. Omdat de wetgeving omtrent stikstof is gewijzigd en het planvoornemen is gewijzigd ten opzichte van eerdere plannen, zijn de effecten van stikstof opnieuw vastgesteld. Dit wordt in hoofdstuk 5 nader toegelicht. Zie ook Tabel 1.

Tabel 1. Overzicht conclusies en vervolgstappen gebiedsbescherming.

	Natura 2000	NNN
Aanwezig binnen de invloedssfeer?	Ja	Nee
Effecten?	Mogelijk	Nee
Vereiste vervolgstappen aan de orde?	Nee	Nee
Is het plan uitvoerbaar in het kader van de gebiedsbescherming?	Ja	Ja

Conclusies: Houtopstanden

Voor de te kappen bomen dient een melding gedaan te worden bij de Gedeputeerde Staten (Provincie Gelderland). Gevelde houtopstanden dienen in principe te worden herplant, . De nieuw te ontwikkelen natuur biedt de mogelijkheid om herplant ter plaatse te realiseren.

Conclusies: Beschermde soorten

Uit de bureaustudie in combinatie met het terreinbezoek is gebleken dat (leefgebied van) de volgende in het kader van de Wet natuurbescherming beschermde soorten aanwezig zijn en/of mogelijk verwacht worden in het plangebied:

- *Vogels met een jaarrond beschermd nest – Buizerd (mogelijke nestplaats binnen de verstoringszone van het plangebied);*
- *Algemene broedvogels (geschikte nestplaatsen);*
- *Vleermuizen (vliegroutes);*
- *Zoogdieren – Bever (mogelijke verblijfplaatsen in het plangebied);*
- *Zoogdieren – Marterachtigen (das, bunzing, steenmarter, hermelijn, wezel, boommarter) (mogelijke verblijfplaatsen in het plangebied).*

In Tabel 2 is aangegeven welke gevolgen de aanwezigheid van (het leefgebied van) deze soorten heeft voor het voorliggende plan. Aangegeven is of er sprake is van een overtreding van de Wet Natuurbescherming en onder welke voorwaarden het plan uitvoerbaar is.

Tabel 2. Overzicht conclusies en vervolgstappen soortbescherming.

Soort (groep)	Essentieel leefgebied in plangebied?	Is er sprake van een overtreding ?	Is een ontheffing noodzakelijk?	Is het plan uitvoerbaar?
Vogels met jaarrond beschermd nest, cat. 1-4 (buiserd)	Mogelijke nestlocatie binnen de verstoringsafstand van het plangebied	Nog onduidelijk*	Ja, indien een nest wordt vastgesteld binnen de verstoringsafstand	De verwachting is dat de ontheffing verleend wordt met aanvullende maatregelen Voorafgaand aan de realisatie moet tijdig aanvullend onderzoek plaatsvinden
Algemene broedvogels	Mogelijk, tijdens het broedseizoen.	Nee, mits maatregelen worden genomen om verstoren van broedgevallen te voorkomen	Nee	Ja
Vleermuizen	Essentiële vliegroute aan de noord- en westzijde van het Gat van Roelofs	Nee, mist de essentiële vliegroutes in stand worden gehouden	Nee	Ja
Bever	Mogelijke verblijfplaatsen binnen het plangebied	Nog onduidelijk*	Ja, indien de soort wordt vastgesteld	De verwachting is dat de ontheffing verleend wordt met aanvullende maatregelen Voorafgaand aan de realisatie moet tijdig aanvullend onderzoek plaatsvinden
Zoogdieren - marterachtigen (das, bunzing, steenmarter, hermelijn, wezel, boommarter)	Mogelijke verblijfplaatsen binnen het plangebied	Nog onduidelijk*	Ja, indien verblijfplaatsen worden vastgesteld	De verwachting is dat de ontheffing verleend wordt met aanvullende maatregelen Voorafgaand aan de realisatie moet tijdig aanvullend onderzoek plaatsvinden

* bij voorgaande toetsing wordt uitgegaan van een overtreding

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Roelofs Zandwinning B.V. is voornemens om zandwinningsactiviteiten ter hoogte van het Gat van Roelofs uit te breiden. Deze ontwikkeling is echter in het huidige bestemmingplan niet toegestaan. Om deze reden wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld.

Ruimtelijke plannen, zoals dergelijk bestemmingsplan, dienen te worden beoordeeld op de uitvoerbaarheid in relatie tot actuele natuurwetgeving. Er dient onderzocht te worden of het plan effect heeft op beschermde soorten of beschermde gebieden (Wet natuurbescherming; Wnb en Natuurnetwerk Nederland). Ontwikkelingen mogen niet zonder meer plaatsvinden indien deze negatieve gevolgen hebben op beschermde natuurgebieden en/of flora en fauna. In dit kader is inzicht gewenst in de aanwezige natuurwaarden en de mogelijk daarmee samenhangende consequenties. Dit wordt gedaan op basis van een Natuurtoets. In deze rapportage zijn de resultaten van de Natuurtoets beschreven en wordt antwoord gegeven of het plan uitvoerbaar is.

In Figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

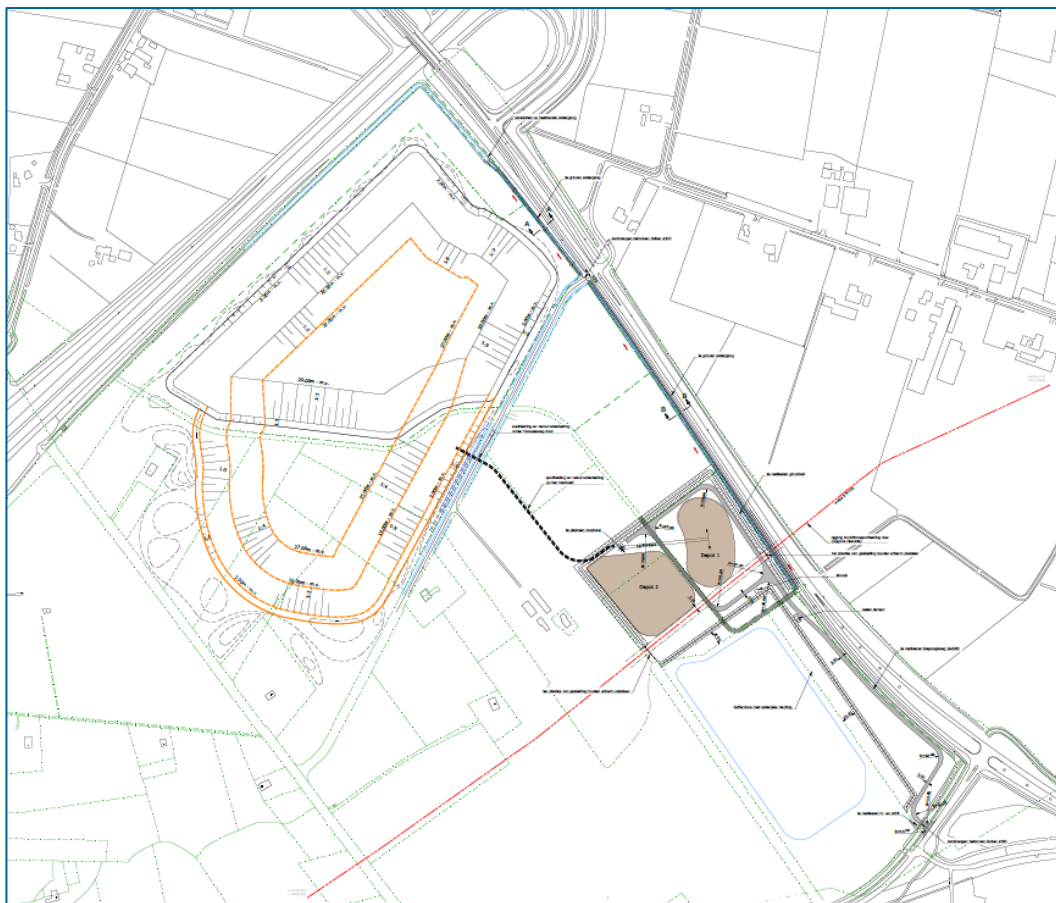

Figuur 1.1. Ligging van het plangebied (geel omkaderd). Bron: Street Smart, 2019.

1.2 Planvoornemen

De zandwinningsactiviteiten ter hoogte van het Gat van Roelofs zullen worden uitgebreid. Hiertoe zal de zandwinplas in zuidwestelijke richting worden uitgebreid, waarbij aan de randen van de uit te breiden plas circa 10 hectare natuurontwikkeling zal plaatsvinden (ca. 5,3 ha natuurvriendelijke oevers en circa 4,1 ha weide en bos). Momenteel zijn de betreffende gronden in gebruik ten behoeve van agrarische activiteiten. Ten zuidoosten van het gat van Roelofs, langs de Bievankweg, zal een grondwal, gronddepot en werkterrein worden ingericht. Zandwinning vindt plaats via een zandzuiger, waarbij met een zandwiel het gewonnen zand wordt gescheiden. Een uitrit wordt gerealiseerd op de Oud Arnhemseweg, aan de zuidzijde van het plangebied. Het betreft een tijdelijke ontsluiting die circa 10 jaar gehandhaafd zal worden. De zuidelijker gelegen zandwinplas Gat van Heijting zal via een separate procedure en door een andere initiatiefnemer een recreatieve functie (visplas met vishutten) krijgen. Hiertoe wordt door Roelofs Zandwinning B.V. een strook grond van circa 20 meter breed langs het Gat van Heijting beschikbaar gesteld; de ontwikkeling aan het gat van Heijting valt buiten onderhavig plan.

Zie Figuur 1.2 voor een impressie en het ontwerp van het voornemen.

Figuur 1.2. Schets planvoornemen. Bron: Roelofs Zandwinning B.V.

1.3 Doel en onderzoeksvragen

Het doel van voorliggende Natuurtoets is het opsporen van strijdigheden van het voorgenomen plan met de beschermde soorten en beschermde gebieden (Natura 2000-gebieden en het Natuurnetwerk Nederland; NNN) en het bepalen of het plan uitvoerbaar is.

De vragen of voor de uitvoering van het bestemmingsplan een vrijstelling geldt, dan wel een ontheffing of vergunning op grond van de Wet natuurbescherming nodig is en zo ja, of deze ontheffing of vergunning kan worden verleend, komt in beginsel pas aan de orde in een procedure op grond van de Wet natuurbescherming. Echter, deze vragen zijn ook relevant voor het bestemmingsplan omdat in deze Natuurtoets wordt beoordeeld of ten tijde van de vaststelling van het bestemmingsplan het op voorhand in redelijkheid duidelijk is dat de Wet natuurbescherming niet de uitvoerbaarheid van het plan in de weg zal staan. Het bestemmingsplan kan pas worden vastgesteld nadat uit een Natuurtoets duidelijk is geworden of voor de activiteiten die volgen uit deze vaststelling de mogelijkheid bestaat tot het verkrijgen van een ontheffing of vergunning.

De volgende onderzoeksvragen zijn van toepassing:

- Welke in het kader van de Wnb beschermde soorten (en/of vaste rust- en verblijfplaatsen) komen voor in het beïnvloedingsgebied van het plan? Vinden er als gevolg van de ontwikkeling die mogelijk gemaakt worden door het plan effecten plaats op deze soorten en worden daarbij verbodsbepalingen overtreden? Is het plan uitvoerbaar en zijn, zo nodig, aanvullende voorwaarden in het plan aan de orde?
- Komen in de beïnvloedingszone van het plangebied beschermde natuurgebieden (NNN en/of Natura 2000) voor? Zo ja, welke zijn dit en wat zijn de gevolgen hierop? Dienen vervolgstappen in de vorm van een compensatieplan opgesteld te worden of zijn andere vervolgstappen aan de orde?

Op bovenstaande vragen wordt in hoofdstuk 4 en 5 een antwoord gegeven (zie ook de leeswijzer).

1.4 Leeswijzer

De Natuurtoets is als volgt opgebouwd:

- De Natuurtoets begint met de belangrijkste conclusies gedestilleerd uit de resultaten van voorliggende Natuurtoets;
- Hoofdstuk 1 geeft de aanleiding van de Natuurtoets en het planvoornemen;
- Hoofdstuk 2 beschrijft beknopt het wettelijk kader;
- Hoofdstuk 3 geeft een toelichting op de methodiek van de Natuurtoets;
- Hoofdstuk 4 beschrijft het gebied en gaat in op de ecologische waarden en de beschermde soorten en gebieden in (de omgeving) van het plangebied;
- Hoofdstuk 5 toetst het plan aan de Wet natuurbescherming en het NNN.

2 Wettelijk kader Wet natuurbescherming

Dit hoofdstuk beschrijft het wettelijk kader van de soortenbescherming ([paragraaf 2.2](#)) en de gebiedsbescherming ([paragraaf 2.3](#)) relevant voor voorliggende Natuurtoets.

2.1 Algemeen

De Wet natuurbescherming (hierna Wnb) heeft per 1 januari 2017 de Boswet, Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet 1998 vervangen. De Wnb regelt de bescherming van Natura 2000-gebieden, bescherming van soorten en de bescherming van houtopstanden.

Naast bescherming vanuit de Wnb, zijn er ook gebieden die planologisch beschermd zijn. Het betreft het 'Natuurnetwerk Nederland' (hierna NNN). De bescherming van het NNN verloopt via het ruimtelijke ordeningsrecht (Barro, bestemmingsplannen).

2.2 Soortbescherming

In de Wnb is soortbescherming opgedeeld in drie categorieën. Voor elke categorie gelden verschillende verbodsbepalingen die zijn vermeld in artikel 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wnb. Het gaat om de volgende drie categorieën:

1. soorten van de Vogelrichtlijn;
2. soorten van de Habitatrichtlijn, inclusief bijlage I en II uit Verdrag van Bern en bijlage I uit Verdrag van Bonn, met uitzondering van vogels;
3. 'andere soorten' (onderdeel A 'fauna' en onderdeel B 'flora').

De verbodsbepalingen en ontheffingsgronden voor de eerste twee categorieën komen rechtstreeks uit de Vogel- en Habitatrichtlijn. De derde categorie vindt zijn oorsprong in de nationale wetgeving. Bij voorliggende toetsing wordt tevens beoordeeld of soorten met jaarrond beschermde nesten aanwezig zijn in het plangebied. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen jaarrond beschermde nesten (categorie 1 t/m 4) en mogelijk jaarrond beschermde nesten (categorie 5).

Soorten van de Vogelrichtlijn

Voor Vogelrichtlijnsoorten is het verboden om in het wild levende vogels te doden of te vangen, opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels te vernielen, te beschadigen, te rapen of nesten van vogels weg te nemen. Daarnaast is het verboden vogels opzettelijk te storen. Dit laatste verbod geldt niet voor een aantal vogelsoorten, indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding en het nest zelf zijn functionaliteit behoudt (zie artikel 3.1 in tekstkader in de bijlage).

Soorten van de Habitatrichtlijn

Voor soorten van artikel 3.5 (Habitatrichtlijn, Bern en Bonn) is het eveneens verboden om in het wild levende dieren en planten in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen, opzettelijk eieren van dieren te vernielen of te rapen. Voortplantings- of rustplaatsen mogen niet beschadigd of vernield worden. Daarnaast geldt er een verbod op om planten behorend bij artikel 3.5 te plukken, verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen. In tegenstelling tot de Vogelrichtlijnsoorten in artikel 3.1, mogen dieren behorend bij artikel 3.5 niet opzettelijk verstoord worden, ook niet als er geen wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding.

Andere soorten

Naast de Europees aangewezen beschermde flora en fauna, is er in Nederland ook een Nationale soortenlijst gemaakt die niet gedekt wordt door de Vogel- en Habitatrichtlijn, Verdrag van Bern of Verdrag van Bonn. Deze soorten zijn opgenomen in bijlage A en B van de Wnb, zie ook Bijlage tabel B en C van voorliggende rapportage. Voor soorten in bijlage A geldt een verbod op opzettelijk doden of vangen van dieren, opzettelijk beschadigen of vernielen van vaste voortplantings- of rustplaatsen van dieren. Voor soorten in bijlage B geldt een verbod op opzettelijk plukken, verzamelen, afsnijden, vernielen en ontwortelen van planten. In tegenstelling tot artikel 3.1 en 3.5, is verstoring van deze soorten toegestaan.

Met betrekking tot de 'andere soorten' zijn per provincie beleidsregels opgesteld waarin voor een deel van deze soorten vrijstelling is verleend. De grond waarop deze vrijstelling geldt verschilt per provincie en hoeft dus niet in alle situaties van toepassing te zijn. Ook zijn de provincies niet altijd het bevoegd gezag. In bepaalde gevallen¹ is dit het rijk (via RVO). Vrijstelling op basis van ruimtelijke inrichting of ontwikkeling is een geldige reden in alle provincies.

Indien bij het voornemen gestelde verboden in artikel 3.1, 3.5 of 3.10 worden overtreden, dient gewerkt te worden conform een gedragscode. Biedt een gedragscode geen oplossing, dan is het mogelijk om een ontheffing aan te vragen bij de provincie waarin het voornemen plaatsvindt. De grond waarop een ontheffing mogelijk is, verschilt per categorie. Zie de Bijlage voor een uitgebreide toelichting.

2.3 Gebiedsbescherming

2.3.1 Natura 2000

Natura 2000-gebieden zijn natuurgebieden van groot internationaal belang. Deze gebieden zijn aangewezen onder de Europese Habitat- en/of Vogelrichtlijn. Voor de gebieden en de daarbij aangewezen soorten en habitattypen zijn instandhoudingsdoelstellingen opgesteld. Een activiteit mag niet leiden tot significant negatieve effecten op deze doelen of tot een aantasting van de natuurlijke kenmerken. Indien op voorhand significante effecten niet uitgesloten kunnen worden dient een Passende beoordeling opgesteld te worden.

2.3.2 Natuurnetwerk Nederland

Het Natuurnetwerk Nederland is een stelsel van ecologisch hoogwaardige natuurgebieden. Dit is onderdeel van de actieve soortbescherming uit de Wet natuurbescherming; bedreigde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Om dit realiseren is in de Wnb art. 1.12, lid 2 vastgelegd dat de provincies zorgen voor de totstandkoming en instandhouding van een samenhangend landelijk ecologisch netwerk, genaamd Natuurnetwerk Nederland

De natuurgebieden die behoren tot het NNN en hun functies worden planologisch beschermd, hier geldt het 'nee, tenzij'- principe. De planologische bescherming betekent in het kort dat geen nieuwe bestemmingen worden toegestaan die per saldo leiden tot een significante aantasting van de oppervlakte, de kwaliteit en de samenhang van het NNN. Hieraan wordt getoetst bij de verlening van een omgevingsvergunning op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). De Provincie Gelderland hanteert geen externe werking.

¹ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/beschermde-planten-dieren-en-natuur/wet-natuurbescherming/taken-en-rolverdeling-bevoegdheden>

2.3.3 Bescherming van houtopstanden

De Wet natuurbescherming (Wnb) geeft invulling aan de bescherming van houtopstanden die tot aan 1 januari 2017 vielen onder bescherming van de Boswet. De bescherming is geregeld in hoofdstuk 4 van de Wnb. De Provincie is het bevoegd gezag. De bescherming betreft de houtopstanden die zijn gelegen buiten de bebouwde kom Wnb en die een oppervlakte hebben van meer dan 1.000 m² (0,1 hectare) of bestaan uit een rijbeplanting die meer dan twintig bomen omvat, gerekend over het totaal aantal rijen. De Wnb doet geen uitspraken over houtopstanden die zijn gelegen binnen de bebouwde kom of met kleinere oppervlakte dan 1.000 m². Bescherming van dergelijke houtopstanden is een taak van de gemeentelijke overheid.

De wet geldt niet voor:

- a) Houtopstanden op erven of in tuinen;
- b) Fruitbomen of windschermen om boomgaarden;
- c) Naaldbomen bedoeld als kerstbomen indien niet ouder dan 20 jaar;
- d) Kweekgoed;
- e) Uit populieren of wilgen bestaande wegbeplantingen, beplantingen langs waterwegen en eenrijige beplantingen langs landbouwgronden;
- f) Het dunnen van een houtopstand;
- g) Het uit populieren, wilgen, essen of elsen bestaande beplantingen die kennelijk zijn bedoeld voor de productie van biomassa (onder specifieke voorwaarden).

Voor houtopstanden groter dan 1.000 m² is veelal sprake van overlap met de gemeentelijke Algemene Plaatselijke Verordening (APV). De mate van overlap kan per gemeente verschillen en is dus maatwerk. Toetsing aan de APV valt buiten de scope van de Natuurtoets.

Voor houtopstanden die zijn beschermd in de Wnb geldt een meldingsplicht bij voorgenomen velling, en in principe tevens een herplantplicht. Herplant wordt in principe ter plekke ingevuld. Onder voorwaarden kan herplant ook elders worden gerealiseerd.

3 Methodiek

Dit hoofdstuk beschrijft de methodiek die gehanteerd wordt tijdens het bureauonderzoek ([paragraaf 3.2](#)) en gedurende het terreinbezoek ([paragraaf 3.3](#)) van voorliggende Natuurtoets. In [paragraaf 3.4](#) wordt aangeduid hoe deze gegevens leiden tot een conclusie.

3.1 Algemeen

Het onderzoek naar het voorkomen van beschermde soorten en ligging van beschermde gebieden is opgebouwd uit twee onderdelen:

1. Bureaustudie naar waarnemingen van beschermde soorten uit het (recente) verleden en ligging van beschermde gebieden in de invloedssfeer van het plan;
2. Terreinbezoek naar de (mogelijke) aanwezigheid van beschermde soorten.

3.2 Bureauonderzoek

Afbakening beschermde soorten

In het bureauonderzoek wordt specifiek gekeken naar soorten uit de Vogelrichtlijn (artikel 3.1), soorten van de Habitatrichtlijn (artikel 3.5) en 'andere' beschermde soorten (artikel 3.10). Bij vogels zal met name speciale aandacht geschonken worden aan soorten die in het plangebied een essentieel leefgebied kunnen hebben. Voorgenoemde soorten zijn in Nederland zeldzaam of hebben een Europese bescherming (Habitatrichtlijn bijlage IV-soorten, bijlage II Verdrag van Bern en bijlage I Verdrag van Bonn) en moeten worden getoetst op voorkomen en het projecteffect. Treden effecten op, of worden verbodsbepalingen overtreden, dan zijn er maatregelen nodig om deze effecten te voorkomen, verzachten of te compenseren om te voldoen aan de Wnb.

Een aantal soorten is door de provincies vrijgesteld en zijn opgenomen in provinciale vrijstellingen (zie tabel B en C in de bijlage). Deze zijn niet meegenomen in deze toetsing. Deze soorten zijn zodanig algemeen in de provincie dat de gunstige staat van instandhouding niet in het geding komt bij het voorliggende project. Wel geldt de algemene zorgplicht. Door het uitvoeren van een aantal zorgplicht gerelateerde maatregelen, wordt voldaan aan de zorgplicht en kan de gunstige staat van instandhouding worden gegarandeerd. Hierbij kan gedacht worden aan het rekening houden met de kwetsbare seizoenen van deze soorten en de manier van werken (zoals het aanhouden van vaste rijroutes en het zorgen voor vluchtmogelijkheden voor de soorten).

Bronnen

Om een beeld te krijgen van de verspreiding en (mogelijk) voorkomen van beschermde soorten in en rond het plangebied, is de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) geraadpleegd. Hierbij is nagegaan of er in de periode 2014-2019 beschermde soorten zijn aangetroffen in of nabij het plangebied. Aan de hand van de resultaten van de bureaustudie is een inschatting gemaakt of de betreffende soorten in het plangebied voor zouden kunnen komen.

Naast de bronnen met soortinformatie, is voor het bepalen van de ligging van beschermde gebieden gebruik gemaakt van de gebiedendatabase op de website van het Ministerie van EZ of provinciale digitale atlassen. Om inzicht te krijgen in de ligging van het plangebied t.o.v. van het NNN is de provinciale website geraadpleegd.

3.3 Terreinbezoek

Naar aanleiding van de uitkomsten van voorgenoemde bureaustudie is middels een terreinbezoek bepaald in hoeverre de aanwezigheid van beschermde soorten aannemelijk gesteld kan worden op basis van aanwezig geschikt habitat. Naast directe waarnemingen kan dan aan de hand van de aangetroffen biotopen een beeld worden geschetst van de verwachte aanwezige beschermde soorten. Dit is noodzakelijk omdat enkele seizoensgebonden soorten flora en fauna mogelijk niet kunnen worden waargenomen. Aan de hand van het aangetroffen biotoop en habitatvoorkeur(en) kunnen echter wel indicaties worden gegeven van het mogelijk voorkomen van deze soorten op de locatie. Het gaat hier om een deskundigenoordeel op basis van de fysieke gesteldheid van het terrein (biotopenonderzoek). Daarnaast zijn de aangetroffen belangwekkende soorten opgetekend.

Op 23 juli 2019 is vanaf circa 9:00 uur een terreinbezoek uitgevoerd door een deskundig ecoloog van Antea Group bij onbewolkt weer met een temperatuur oplopend van circa 21 tot 35 °C. Tijdens het terreinbezoek is het plangebied te voet belopen.

3.4 Effectbeoordeling en advies vervolgtraject

Aan de hand van de bevindingen uit het bureauonderzoek en de resultaten van het verkennend terreinbezoek kan worden bepaald of het plan uitvoerbaar is, of een vervolgonderzoek nodig is om beschermde soorten uit te sluiten en om te bepalen wat de effecten zijn. Tevens kan worden geadviseerd over de te volgen procedure inzake de natuurwetgeving.

4 Resultaten

In [paragraaf 4.1](#) wordt allereerst een gebiedsbeschrijving van het plangebied gegeven. Vervolgens wordt in [paragraaf 4.2](#) in gegaan op de resultaten van de in het gebied aanwezige of verwachte beschermde soorten (uiteenzetting van de resultaten van de bureaustudie en het terreinbezoek), waarna in [paragraaf 4.3](#) de ligging van gebieden beschermd in het kader van de Wet natuurbescherming en het NNN in de omgeving van het plangebied aangegeven wordt.

4.1 Gebiedsbeschrijving

Het plangebied is gelegen tussen de A18, N335 (Bievankweg), Werfhout en Oud Arnhemseweg te Didam (gemeente Montferland, Provincie Gelderland).

Het noordelijk deel van het plangebied is gelegen ten noorden van de Pakopseweg, en beslaat de zandwinplas Gat van Roelofs en omliggende percelen (met uitzondering van de aanwezige boerderijen). Het zuidelijk deel van het plangebied beslaat de zandwinplas noordoostelijk van de zandwinplas Gat van Heijting gelegen landbouwpercelen. Voor de begrenzing van het plangebied, zie figuur 1.1.

In het Gat van Roelofs zijn relatief weinig waterplanten zichtbaar vanaf de oever. Het water is betrekkelijk helder, echter wordt gewaarschuwd voor algen en op een deel van het water een blauwgroene gloed waarneembaar. Een klein deel van de oevers is begroeid met riet. Rondom de plas is vegetatie aanwezig. Het betreft algemeen voorkomende bosvegetatie met eiken, berken en in wisselende mate struikgewas, dode takken en snoeiafval. Tussen de bomen is een pad ontstaan wat gedeeltelijk om de plas heen loopt. Met name aan de noordzijde van de plas is dichtere begroeiing aanwezig. Aan de zuidzijde van de plas loopt een onverhard pad langs een dichtbegroeide sloot. Hier zijn algemene soorten zoals kattenstaart, akkerwinde en peen gevestigd. Aan de overzijde zijn landbouwgronden gelegen, afgeschermd door hoge vegetatie. De landbouwgronden zijn zichtbaar vanaf de zuidelijk gelegen wegen (Werfhout en Pakopseweg), het betreft intensief beheerde maisakkers. Tussen de Pakopseweg en de zandwinplas bevindt zich ook een relatief open gebied. Mogelijk hebben hier recentelijk vergravingen plaatsgevonden en/of heeft dit gebied een functie als depot vervuld.

Ook het zuidelijk gelegen deel van het plangebied bestaat deels uit landbouwgronden. Het betreft met name intensief beheerd grasland. De ligging van het Gat van Heijting is duidelijk zichtbaar in het landschap door de duidelijke afscherming met bomen en overige dichte vegetatie. Het Gat van Heijting is bereikbaar via een onverhard pad vanaf de Oud Arnhemseweg, ten zuiden van het plangebied.

Hoewel het Gat van Heijting feitelijk geen onderdeel uit maakt van het plangebied, is dit deel wel opgenomen in de gebiedsbeschrijving om een beter beeld van de omgeving van het plangebied te geven. De vegetatie rondom de plas is over het algemeen dichtbegroeid (onder andere met berken, wilgen, distels en overige algemene plantensoorten), op enkele plaatsen zijn paden ontstaan richting het water. Het water is vrij helder en onder het wateroppervlak zijn waterplanten waarneembaar. De oevers van de plas lopen geleidelijk op. Door de dichte begroeiing zijn de overige randen van de plas moeilijk begaanbaar. Langs en in het verlengde van de ontstane paden zijn enkele 'hotspots' met zwerfafval aanwezig.

In Figuur 4.1 is een impressie gegeven van het projectgebied.

Figuur 4.1. Impressie van het plangebied.

4.2 Beschermde soorten

4.2.1 Resultaten bureauonderzoek

Uit de recente verspreidingsinformatie blijkt, dat in of nabij het plangebied in het verleden diverse beschermde soorten zijn waargenomen (binnen een straal van 2,5 kilometer). Dit betreft de beschermde soorten genoemd in Habitatrictlijn (bijlage IV onderdeel a en b) en de niet-vrijgestelde 'andere soorten' uit bijlage I (onderdeel a en b) van de Wet natuurbescherming alsook vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest. De soorten zijn weergegeven in Tabel 4.1.

Tabel 4.1. Overzicht van waargenomen beschermde soorten in de omgeving van het plangebied (met een straal van 2,5km) die in het NDFF door derden zijn ingevoerd. De soorten zijn in te delen in Habitatrictlijn (HR), lijsten A en B behorende bij artikel 3.10 en vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest (JRB) en zijn aangegeven met een 'X' (NDFF, 2014-2019).

Soortgroep	Soort	JRB	HR	A/B
Vogels met een jaarrond beschermd nest*	Buizerd	X		
	Gierzwaluw	X		
	Huismus	X		
	Kerkuil	X		
	Roek	X		
	Sperwer	X		
	Steenuil	X		
Zoogdieren	Bever		X	
	Boommarter			X
	Bunzing			X
	Das			X
	Eekhoorn			X
	Egel			X
	Hermelijn			X
	Steenmarter			X
	Vleermuizen**		X	
	Wezel			X
Amfibieën	Kamsalamander		X	
	Poelkikker		X	
Reptielen	Hazelworm			X
	Levendbarende hagedis			X
	Zandhagedis		X	
Insecten - Vlinders	Teunisbloempijlstaart		X	
Insecten - Libellen	Geen waarnemingen			
Vissen	Geen waarnemingen			
Planten	Ruw parelzaad			X
Overige soortgroepen	Geen waarnemingen			

*Categorie 5: de afweging of er sprake is van een jaarrond beschermd nest uit categorie 5 wordt gemaakt bij de beschrijving van de resultaten van het terreinbezoek (paragraaf 4.2.2).

**Vleermuizen: Gewone dwergvleermuis, Gewone grootoorvleermuis, Laatvlieger, Rosse vleermuis, Ruige dwergvleermuis, Watervleermuis.

Op basis van de verspreidingsgegevens van een soort, in combinatie met kennis van de terreingeschiktheid voor deze soorten, is vervolgens nagegaan of het plangebied een functie vervult voor (onder andere) deze soorten en of effecten aan de orde zijn. De bevindingen worden in paragraaf 4.2.2 uiteengezet.

4.2.2 Resultaten terreinbezoek - ecologische bevindingen

Op basis van het bureauonderzoek en het terreinbezoek wordt per soortgroep ingegaan op de eventuele (kans op) aanwezigheid van beschermde soorten in het plangebied.

Vogels

Soorten met jaarrond beschermd nest (categorie 1 t/m 4)

Zoals blijkt uit de bureaustudie is een aantal vogelsoorten waargenomen in de omgeving van het projectgebied waarvan de broedplaatsen jaarrond beschermd zijn en waar bij verwijdering of aantasting van de vaste rust- en verblijfplaats altijd ontheffing moet worden aangevraagd.

Deze komen wel voor in (de directe omgeving van) het plangebied. Tijdens het terreinbezoek is een buizerdpaartje waargenomen in de vegetatie en cirkelend over het Gat van Heijting. Zie ook figuur 4.1 en 4.2. Vanwege de dichte vegetatie ter plaatse kon niet worden vastgesteld of ter plaatse een nest aanwezig is.

Figuur 4.1. Waarnemingen buizerd binnen plangebied. Het betreft een donkergekleurd individu (links) en een individu met een lichtere tekening (rechts).

Figuur 4.2. Locatie waarnemingen buizerdpaartje (gele stip) aan de rand van het plangebied (geel omkaderd). Bron achtergrond: Street Smart, 2019.

Soorten met mogelijk een jaarrond beschermd nest (categorie 5)

Daarnaast zijn er categorie 5-vogelsoorten, waarvan de nesten alleen jaarrond zijn beschermd als zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen. Tijdens het terreinbezoek is de koolmees waargenomen. Voor deze soort is jaarronde bescherming niet aan de orde. Uitgangspunt is dat de soort in de omgeving voldoende nestgelegenheden heeft. Op basis van verspreidingsgegevens van Sovon is de koolmees niet zeldzaam in de omgeving van Didam. Derhalve zijn er geen zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden die jaarronde bescherming rechtvaardigen.

Hoewel tijdens het terreinbezoek geen oeverzwaluwen zijn waargenomen, zijn voor deze soort geschikte nestplaatsen aanwezig door de vergravingen nabij de Pakopseweg (zie Figuur 4.1). De oeverzwaluw maakt nesten in dergelijke steile zandwanden. De locatie ligt betrekkelijk dicht bij water. In een in het verleden uitgevoerde natuurtoets (Oranjewoud, 2013) is een oeverzwaluwkolonie aangetroffen, van een kolonie is in de huidige situatie echter geen sprake meer. Op basis van verspreidingsgegevens van Sovon is de oeverzwaluw niet zeldzaam in de omgeving van Didam. Derhalve zijn ook voor deze soort geen zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden die jaarronde bescherming rechtvaardigen.

Algemene vogelsoorten (artikel 3.1)

Deze komen voor in het plangebied. Zowel de wateren als de directe omgeving bieden geschikt biotoop. Tijdens het terreinbezoek zijn onder andere de grauwe gans, houtduif en een fuut met jongen (zie Figuur 4.3) waargenomen.

Figuur 4.3. Fuut met jongen in de zandwinplas Gat van Roelofs.

Gevolgen van het plan op deze soorten wordt in Hoofdstuk 5 behandeld.

Zoogdieren

Vleermuizen

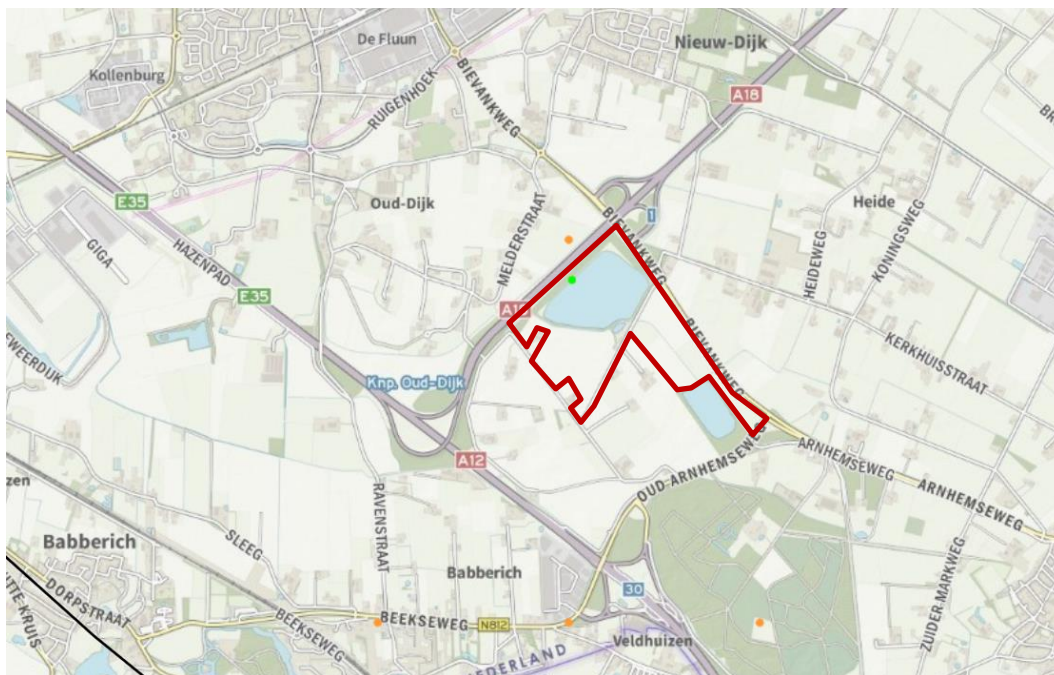
Bij het amoveren van bebouwing en het kappen van vooral oudere bomen dient te allen tijde rekening te worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van vleermuizen. Gebouwbewonende vleermuizen verblijven met name in spouwmuren, onder dakbetimmering, achter boeiborden of op zolders. Boombewonende vleermuizen verblijven in gaten, holen of scheuren van voornamelijk grote bomen.

In het voorliggende plangebied zijn geen gebouwen aanwezig, vaste rust- en verblijfplaatsen van gebouwbewonende soorten zijn derhalve uitgesloten. De te vellen bomen in het plangebied zijn zeer jong (diameter circa 20 centimeter of kleiner) en bieden daardoor geen geschikte verblijfplaatsen voor boombewonende vleermuizen. Wel zijn binnen het plangebied lijnvormige structuren aanwezig die door vleermuizen kunnen worden gebruikt als migratieroute.

Gevolgen van het plan op deze soorten wordt in Hoofdstuk 5 behandeld.

Bever

Op basis van gegevens uit NDFD is in 2017 een waarneming van een bever gedaan aan de noordwestelijke zijde van het Gat van Roelofs (Figuur 4.4). Tijdens het terreinbezoek zijn geen duidelijke sporen (afgeknaagde bomen, burchten) van bevers waargenomen. Wel zijn losse takken waargenomen (zie Figuur 4.5) aan de rand van het Gat van Heijting (buiten het plangebied). Gezien het ontbreken van een duidelijke schuine 'knaagrand' betreft het waarschijnlijk afgebroken of gesnoeide takken. Aanwezigheid van de bever kan (in beide zandwinplassen) echter niet worden uitgesloten. Het plangebied staat in contact met de omgeving door middel van diverse kleine watergangen (slootjes, greppels). Hoewel dit relatief kleine verspreidingsroutes zijn, is het niet onmogelijk dat bevers via deze sloten het plangebied bereiken. De bever kan grote afstanden overbruggen en legt soms wel meer dan 100 kilometer af op zoek naar geschikt leefgebied (BIJ12, 2017). De soort is derhalve niet op voorhand uit te sluiten in het plangebied.

Figuur 4.4. Waarnemingen van de bever (groene en oranje stippen) in en om het plangebied (rood omlijnd).
Bron: NDF, gegevens 2014-2019.

Figuur 4.5. Losse takken langs de oever van het Gat van Heijting (buiten het plangebied).

Overige zoogdieren

In het plangebied zijn op basis van NDF diverse waarnemingen gedaan van de bunzing, das en steenmarter. Iets verder van het plangebied zijn, op basis van deze gegevens, ook overige marterachtigen waargenomen (hermelijn, wezel, boommarter). De (soms dichte) vegetatie in het plangebied biedt geschikt leefgebied. Ook is snoeiafval waargenomen. Hoewel de hoeveelheid snoeiafval beperkt was, kan dit in potentie dienen als een verblijfplaats voor marterachtigen. Verblijfplaatsen van marterachtigen kunnen derhalve niet op voorhand worden uitgesloten.

In het plangebied zijn geen eekhoorns of sporen van eekhoorns waargenomen tijdens het terreinbezoek. De eekhoorn kan echter wel voorkomen in het plangebied en nesten bouwen in de aanwezige bomen. Ook de egel is op basis van de bureaustudie mogelijk aanwezig en heeft een geschikt biotoop binnen het plangebied. Tijdens het terreinbezoek zijn geen sporen van de egel waargenomen. Aanwezigheid van deze soorten kan echter niet op voorhand worden uitgesloten.

Gevolgen van het plan op deze soorten wordt in hoofdstuk 5 behandeld.

Amfibieën

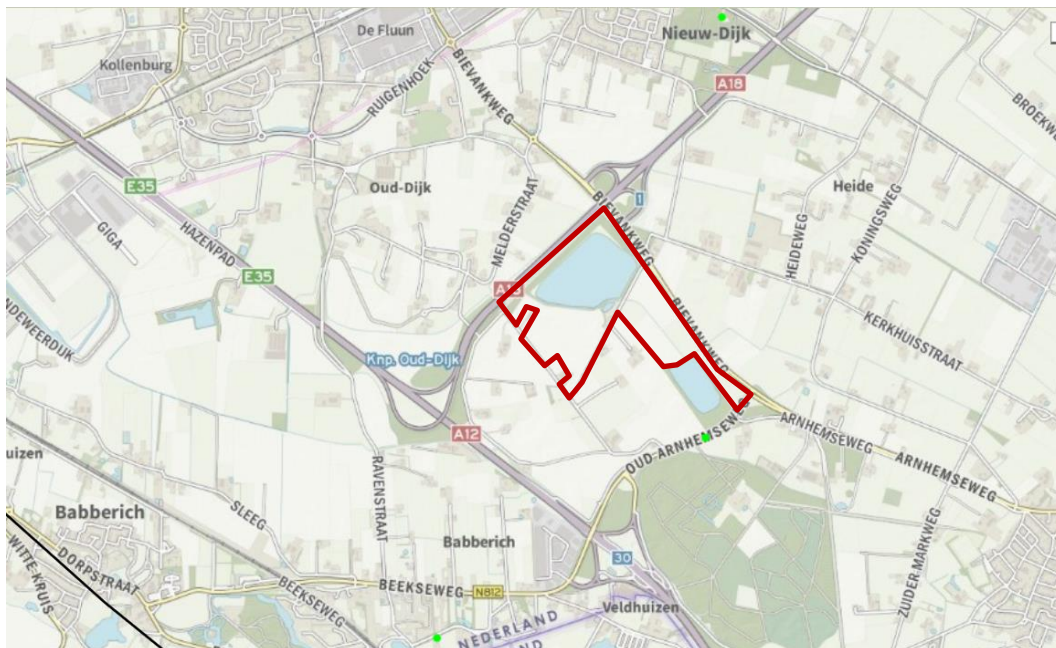
Zowel de kamsalamander als de poelkikker kunnen op basis van de bureaustudie voorkomen in het gebied. De poelkikker komt voor in ondiepe wateren, zoals poelen, vennen en komt ook voor in wateren waar nog relatief weinig vegetatie is gevestigd. De kamsalamander komt voor in relatief diepe en grotere wateren met goed ontwikkelde oever- en watervegetatie.

Voor zowel de poelkikker als de kamsalamander zijn in NDFF waarnemingen geregistreerd aan de andere zijde van een grote weg op circa twee kilometer afstand van het plangebied. De dispersieafstand van beide soorten is circa 500 tot 700 meter, en door de grote wegen ontstaan barrières richting het plangebied. Deze soorten worden derhalve niet verwacht binnen het plangebied. Effecten zijn uitgesloten.

Reptielen

De levendbarende hagedis geeft de voorkeur aan heide en hoogveen, maar komt ook voor in onder andere open bossen en ruige graslanden. De zandhagedis is sterk gebonden aan duin- en heidegebied (BIJ12, RAVON). Voor beide soorten geldt, dat waarnemingen zijn gedaan op geruime afstand van het plangebied, waardoor omliggende wegen en landbouwgronden een barrière vormen voor de soorten. Het plangebied biedt voor de zandhagedis bovendien geen geschikt biotoop. Effecten op de levendbarende hagedis en zandhagedis zijn uitgesloten.

De hazelworm komt op basis van NDFF voor aan de rand van het Gat van Heijting, buiten het plangebied (zie Figuur 4.6). Hazelwormen leven een verborgen leven, en schuilen veel onder o.a. vegetatie en dood hout. De hazelworm heeft een voorkeur voor enigszins vochtige, met dichte vegetatie begroeide gebieden (bron: RAVON). De omgeving van het Gat van Heijting biedt, buiten het plangebied, geschikt biotoop. De hazelworm heeft echter een beperkt dispersievermogen, bovendien treedt barrièrewerking op door de agrarische percelen in het zuidelijk deel van het plangebied. Derhalve zijn effecten voor de hazelworm uitgesloten.

Figuur 4.6. waarnemingen van de hazelworm (groene stippen) in en om het plangebied (globaal weergegeven, rood omlind). Bron: NDFF, gegevens 2014-2019.

Vissen

Op basis van de bureaustudie zijn geen waarnemingen van beschermde vissoorten bekend. De zandwinplassen staan niet in directe verbinding met overige wateren. Derhalve is het plangebied niet bereikbaar voor beschermde vissoorten. Effecten zijn uitgesloten.

Vlinders, Libellen en overige soortgroepen

Tijdens het terreinbezoek zijn geen vlinder- en libellensoorten waargenomen die zijn beschermd onder de Wet natuurbescherming. Beschermde libellensoorten worden, gezien de specifieke habitatieisen, ook niet verwacht. Wel zijn enkele overige vlinder- en libellensoorten waargenomen, waaronder het koolwitje, de gehakkelde aurelia, de koninginnepage, de gewone oeverlibel en de bloedrode heidelibel. Deze waarnemingen zijn gedaan in het plangebied en de directe omgeving. Van een aantal van deze soorten zijn foto's opgenomen in Figuur 4.7.

Op basis van de bureaustudie wordt de teunisbloempijlstaart verwacht in (de omgeving van) het plangebied. Binnen het plangebied is onder andere kattenstaart aangetroffen, dit is één van de waardplanten van de teunisbloempijlstaart. Deze waardplant is in (de directe omgeving van) het plangebied echter dermate algemeen dat voldoende alternatieve waardplanten aanwezig zijn. De plant is in het plangebied en de directe omgeving hiervan aanwezig in vrijwel alle sloten rondom agrarische percelen. Bovendien wordt door het plan slechts een klein deel van deze planten verwijderd. Effecten zijn op voorhand uitgesloten.

Figuur 4.7. Enkele waarnemingen van vlinder- en libelsoorten in (de directe omgeving van) het plangebied. Boven: Gewone oeverlibel (vrouw en man); Onder: Bloedrode heidelibel en Koninginnepage.

Flora

Tijdens het terreinbezoek zijn geen beschermde plantensoorten aangetroffen. Op basis van de bureaustudie komt ruw pazelzaad voor in de omgeving van het plangebied. Deze soort staat op zonnige plekken met een matige vochtigheid en voedselrijkheid. De soort groeit onder andere in akkers, omgewerkte en braakliggende grond (bron: FLORON).

Het akkerland in het plangebied wordt dusdanig intensief bewerkt dat het voorkomen van deze zeldzame beschermde plant op de aanwezige agrarische gronden en akkerranden uitgesloten kan worden. Het overige deel van het plangebied biedt ook geen geschikte groeiplaats.

4.2.3 Samenvatting beschermde soorten

Uit het terreinbezoek is gebleken dat de soorten weergegeven in Tabel 4.2 en die een beschermde status hebben in de Wet natuurbescherming mogelijk voor kunnen komen in het plangebied. In hoofdstuk 5 wordt nader op deze soorten in gegaan.

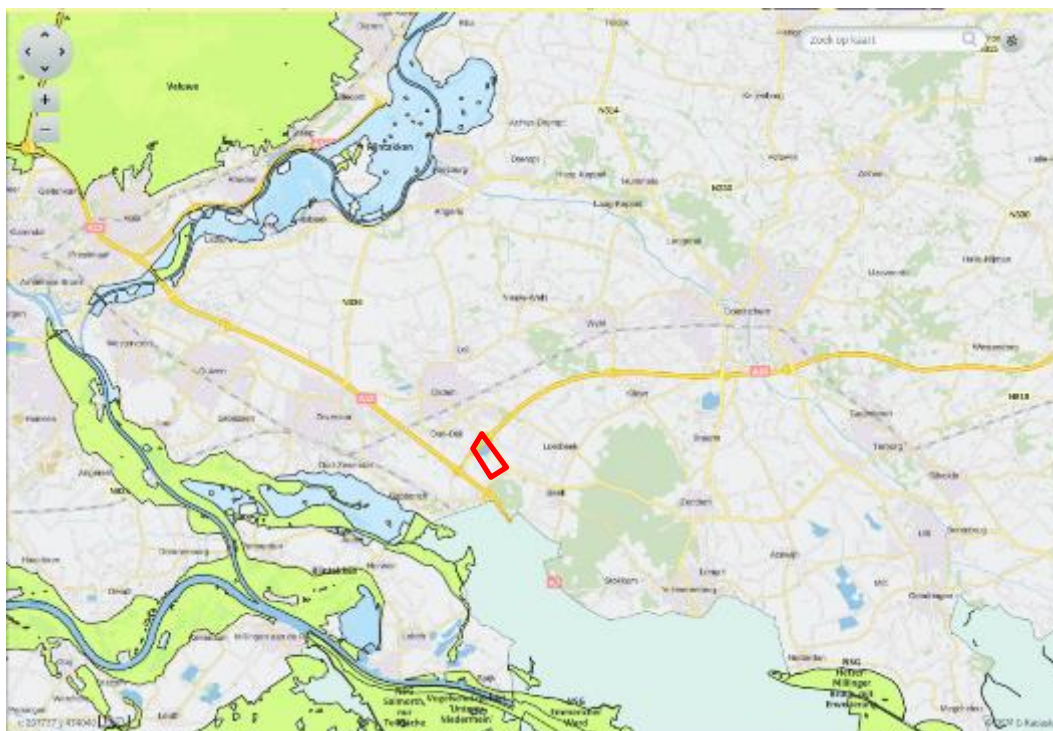
Tabel 4.2. Mogelijk aanwezige beschermde soorten in het plangebied.

Soort	Beschermingsregime	Aanwezigheid	Toelichting
Vogels met jaarrond beschermd nest, cat. 1-4 (buizerd)	Artikel 3.1	Nog onduidelijk	Paartje aangetroffen cirkelend boven plangebied
Algemene broedvogels	Artikel 3.1	Ja	Vegetatie en overige structuren potentieel geschikte nestplaatsen
Vleermuizen	Artikel 3.5	Nog onduidelijk	Lijnvormige structuren aanwezig, geschikt als migratieroute
Bever	Artikel 3.5	Nog onduidelijk	Wateren vormen geschikt leefgebied
Zoogdieren - marterachtigen (das, bunzing, steenmarter, hermelijn, wezel, boommarter)	Artikel 3.10	Nog onduidelijk	Vegetatie potentieel geschikt als verblijfplaats
Overige zoogdieren (Eekhoorn, egel)	Artikel 3.10	Nog onduidelijk	Vegetatie potentieel geschikt als verblijfplaats

4.3 Beschermde gebieden

4.3.1 Natura 2000-gebieden

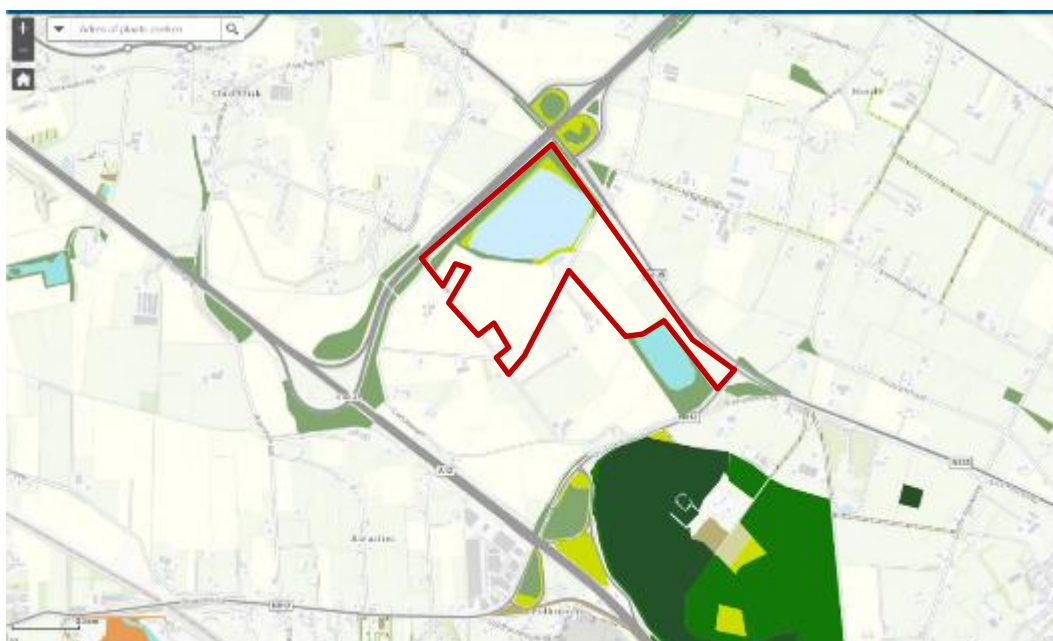
Het plangebied ligt niet in Natura 2000-gebied. Het dichtstbijzijnde Natura 2000-gebied Vogelschuragebiet 'Unterer Niederrhein' en het dichtstbijzijnde Nederlandse Natura 2000-gebied 'Rijntakken' liggen beiden op circa drie kilometer afstand ten zuidwesten van het plangebied.

Figuur 4.2. Ligging plangebied (rood omkaderd) ten opzichte van Natura 2000-gebied. Bron: AERIUS.

4.3.2 Natuurnetwerk Nederland

In het plangebied is, afgaande op de kaarten van het Natuurbeheerplan Gelderland, NNN-gebied aanwezig (zie Figuur 4.3). De Natuurdoeltypen betreffen N12.02 Kruiden- en faunairijk grasland en N14.01 Rivier- en beekbegeleitend bos. In de Omgevingsverordening Gelderland zijn deze gebieden echter niet als zodanig opgenomen. De Omgevingsverordening is hierbij leidend.

Figuur 4.3. Ligging plangebied (rood omkaderd) ten opzichte van NNN-gebieden (op basis van het Natuurbeheerplan). De Natuurdoeltypen betreffen N12.02 Kruiden- en faunairijk grasland (lichtgroen,

rondom het Gat van Roelofs) en N14.01 Rivier- en beekbegeleidend bos (donkergroen, rondom het Gat van Roelofs). Bron: Natuurbeheerplan Gelderland.

Figuur 4.4. Ligging plangebied (rood omkaderd) ten opzichte van NNN-gebieden (op basis van de Omgevingsverordening Gelderland).

4.3.3 Bescherming van houtopstanden

Het plangebied ligt buiten de bebouwde kom van de gemeente Montferland.

Ten behoeve van de uitbreiding van de zandwinplas dient de bomenrij aan de zuidzijde van de zandwinplas gekapt te worden. Conform hoofdstuk 4 van de Wet natuurbescherming geldt een verbod op gedeeltelijk of geheel te vellen of doen vellen van dergelijke houtopstand, zonder voorafgaande melding daarvan bij de Gedeputeerde Staten. Een melding is verplicht bij bos van minimaal 10 are of een bomenrij van minimaal 21 bomen (buiten de bebouwde kom). Het bos is gelegen buiten de bebouwde kom en is groter dan 10 are, derhalve is een melding noodzakelijk.

Gevolgen van het plan op houtopstanden wordt in hoofdstuk 5 behandeld.

5 Toetsing

In [paragraaf 5.1](#) is de effectbepaling van het plan gegeven. In [paragraaf 5.2](#) worden de werkzaamheden getoetst aan de soortenbescherming (Wnb). Indien vervolgstappen aan de orde zijn, is dit aangeven in een tekstkader. In [paragraaf 5.3](#) wordt het plan getoetst aan het beschermingsregime van het NNN-gebied en de Wet natuurbescherming (Wnb).

5.1 Effectbepaling plan

De volgende biotopen worden beïnvloed door het voornemen:

Gat van Roelofs en aangrenzende percelen:

- *De vegetatie aan de zuidelijke rand van het Gat van Roelofs wordt verwijderd;*
- *De oevers aan de zuidrand van het Gat van Roelofs worden heringericht als natuurvriendelijke oevers na uitbreiding van de plas;*
- *De natuurwaarden van het gebied worden vergroot;*
- *De zandwinningsactiviteiten van het Gat van Roelofs worden uitgebreid;*
- *Een spuitleiding en retourwaterleiding worden aangelegd richting het zuidelijk deel van het plangebied;*

Zuidelijk gelegen percelen nabij Gat van Heijting:

- *De agrarische percelen ten noorden van het Gat van Heijting wordt ingericht als grondwal en gronddepots en er wordt een zandwiel geplaatst;*
- *Het agrarische perceel ten oosten van het Gat van Heijting wordt ingericht als toegangsweg, met een in- en uitrit richting de Oude Arnhemseweg;*
- *Het Gat van Heijting krijgt een recreatieve functie, dit valt echter buiten de scope van het huidige plan.*

5.2 Toetsing effect op beschermde soorten

5.2.1 Vogels

Jaarrond beschermde nesten

Er is een aantal vogelsoorten waarvan de broedplaatsen jaarrond beschermd zijn en bij verwijdering van de broedplaats altijd ontheffing moet worden aangevraagd. Dit zijn de zogenoemde categorie 1-4-vogelsoorten (zie Bijlage 1).

Het is niet uit te sluiten dat vaste rust- en verblijfplaatsen van de buizerd in de omgeving van het plangebied aanwezig zijn. Voor deze soorten geldt dat aantasting niet zonder meer toegestaan is. Indien daadwerkelijk verblijfplaatsen van de soorten aanwezig zijn in de bomen en deze worden gekapt, dan worden de beschermde verblijfplaatsen verstoord en vernietigd. Dit is een overtreding van gestelde verbodsbepalingen in de Wet natuurbescherming (artikel 3.1). Van eventuele kap is echter geen sprake. Echter geldt ook een verbod op het verstoren van soorten met een jaarrond beschermd nest. Voor de buizerd geldt een verstoringafstand van 75 meter (Krijgsveld *et al.*, 2008). In de huidige situatie is echter ook sprake van verstoring door de activiteiten samenhangend met de agrarische percelen. In de toekomstige situatie wordt een grondwal gerealiseerd en wordt een bufferzone rondom het Gat van Heijting gehanteerd. Of sprake is van een toename in verstoring, is onder andere afhankelijk van de exacte locatie van het nest.

Om de functie van het plangebied en tevens het effect van de plannen op deze eventueel aanwezige jaarrond beschermde nesten te kunnen bepalen, is een vervolgonderzoek naar het voorkomen van deze soort en hun nesten noodzakelijk.

Nader onderzoek

Conform het kennisdocument van BIJ12 kan de aanwezigheid van een nest of rustplaats van de buizerd worden vastgesteld door het uitvoeren van twee tot vier gerichte veldbezoeken. Deze bezoeken moeten plaatsvinden in de periode maart tot en met half mei. Nesten kunnen worden gevonden door voor half april (voor de bladgroei) geschikte beplanting uit te kammen (BIJ12, 2017). Later in het seizoen zijn bewoonde nesten herkenbaar aan onder andere pluïsjes en verse takjes. Gezien de dichte vegetatie in het plangebied wordt de periode voorafgaand aan de bladgroei echter geschikter geacht.

Algemene broedvogels

Alle in gebruik zijnde nesten van vogelsoorten in Nederland zijn beschermd onder de Wet natuurbescherming (artikel 3.1). Met de meeste broedvogels kan echter in het algemeen relatief eenvoudig rekening worden gehouden door eventuele kapwerkzaamheden niet uit te voeren in de broedtijd (circa maart tot en met juli²) en indien concrete broedgevallen aanwezig zijn. Op deze wijze zijn geen belemmeringen vanuit de Wet Natuurbescherming aan de orde.

Zo kunnen in het plangebied nesten gebouwd worden door de houtduif, grauwe gans, fuut en overige (algemeen voorkomende) soorten met name in opgaande vegetatie, aangrenzende graslanden of oevervegetaties. Indien nesten aanwezig zijn mogen deze tijdens de broedperiode (en wanneer deze in gebruik zijn) niet verwijderd of verstoord worden.

Indien het niet mogelijk is om buiten het broedseizoen om te werken dan dient het plangebied (waar de werkzaamheden plaatsvinden) vóór het broedseizoen ongeschikt gemaakt te worden voor (broed)vogels. Mocht dit niet mogelijk zijn dan dient vooraf aan de werkzaamheden het plangebied gecontroleerd te worden op de aanwezigheid van broedvogels door een erkend ecooloog. Indien vastgesteld wordt dat sprake is van actuele broedgevallen binnen het plangebied dan worden locatiespecifieke maatregelen voorgesteld en/of wordt het plangebied niet vrijgegeven en dienen de werkzaamheden uitgesteld te worden totdat het nest niet meer in gebruik is.

5.2.2 Zoogdieren

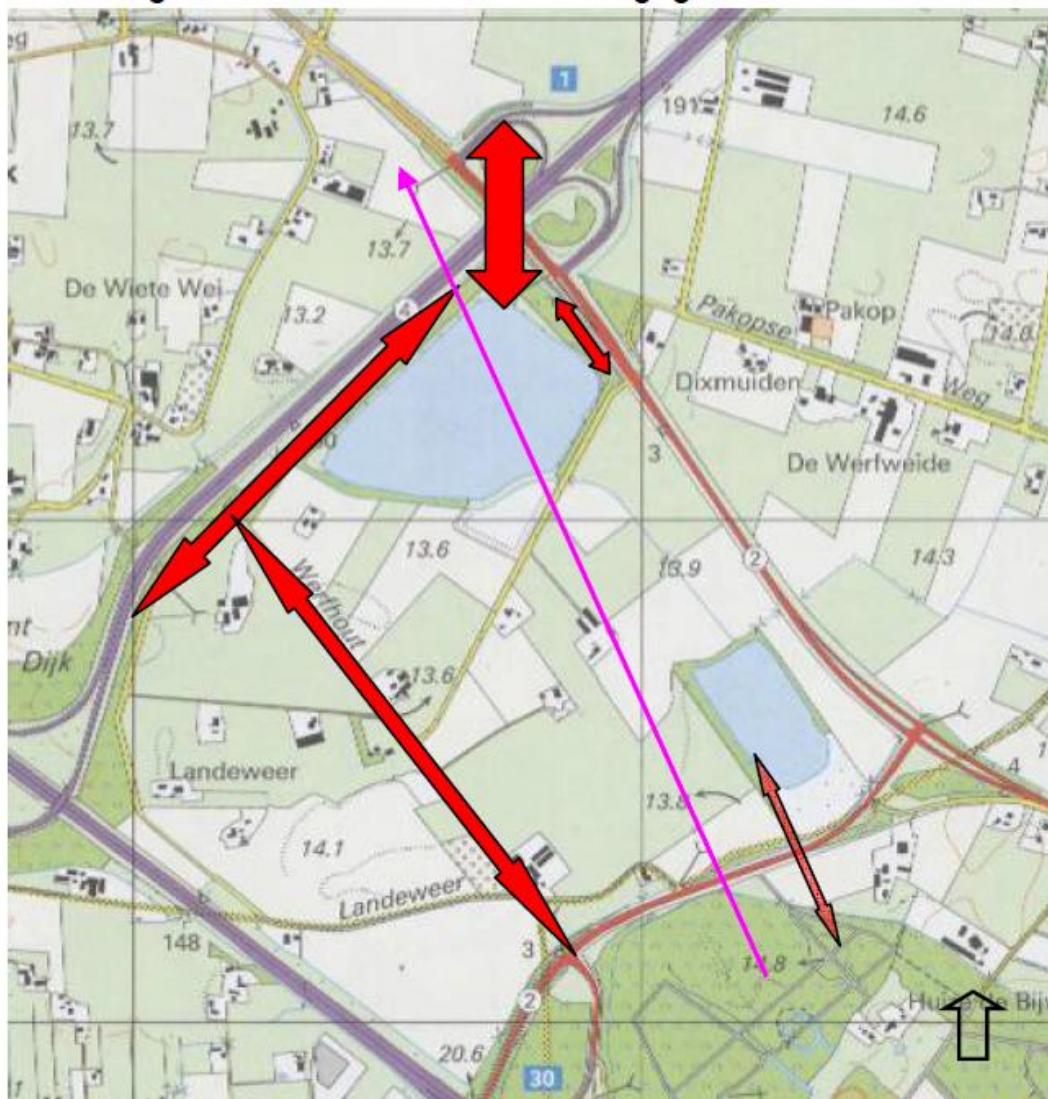
Beschermingsregime soorten Habitatrictlijn (artikel 3.5)

Vleermuizen

Vleermuizen zijn beschermde soorten en staan vermeld in bijlage IV van de Habitatrictlijn. In het kader van de Wet natuurbescherming is daarom een aantal verbodsbepalingen ten aanzien van vleermuizen neergelegd die in principe niet overtreden mag worden door onder andere een ruimtelijke ontwikkeling.

Het plangebied biedt geen geschikte verblijfplaatsen. Wel zijn lijnvormige structuren aanwezig die kunnen dienen als migratieroute. In eerder onderzoek (Roelofs, 2010; zie ook figuur 5.1) is vastgesteld dat de bomenrij aan de noordoostzijde van het plangebied een essentiële migratieroute betreft. De vliegroutes worden in stand gehouden. De begroeiing ten zuiden van de zandwinplas en zuidelijk langs de Bievankweg maakt geen deel uit van de vliegroutes.

² Voor het broedseizoen wordt in het kader van de wet geen standaardperiode gehanteerd. Het broedseizoen is afhankelijk van klimatologische omstandigheden; dit houdt in dat het seizoen eerder dan wel later van start kan gaan en eerder dan wel later kan eindigen. Van belang is of er broedgevallen aanwezig zijn.

Figuur 5.1. In 2010 vastgestelde vliegroutes van diverse vlemuissoorten (violette en rode pijlen). Bron: Roelofs Planontwikkeling BV, 2010. Gebiedsonderzoeken milieueffectrapportage (m.e.r.) Werfhout, Didam, Flora en Fauna onderzoek.

Bever

De bever is een beschermde soort en staat vermeld in bijlage IV van de Habitatrichtlijn. In het kader van de Wet natuurbescherming is daarom een aantal verbodsbepalingen (waaronder verstoring) ten aanzien van de bever neergelegd die in principe niet overtreden mag worden door onder andere een ruimtelijke ontwikkeling.

Omdat de bever niet kan worden uitgesloten van het plangebied, is nader onderzoek aan de orde. In dit nader onderzoek wordt de aanwezigheid en de functies van het plangebied vastgesteld.

Nader onderzoek Bever

Conform het kennisdocument van BIJ12 kan de aanwezigheid van de bever worden vastgesteld door het uitvoeren van twee gerichte veldbezoeken. Eén van de veldbezoeken vindt bij voorkeur plaats aan het eind van de winter (maart –april), omdat plantengroei het zicht dan niet ontnemt van aanwezige knaagsporen. Het andere veldbezoek vindt bij voorkeur plaats aan het begin van de zomer. Vraatsporen zijn de belangrijkste aanwijzingen dat bevers aanwezig zijn, maar de soort kan ook worden vastgesteld door de aanwezigheid van burchten, dammen, geursporen, beverkanalen, uittredeplaatsen en wissels. In het kennisdocument wordt geadviseerd om ook de omgeving van het plangebied te onderzoeken op de aanwezigheid van bevers.

Beschermingsregime ‘overige zoogdieren’ (artikel 3.10)

Marterachtigen

De das, steenmarter, boommarter en kleine marterachtigen (bunzing, hermelijn en wezel), staan vermeld op onderdeel A, behorende bij artikel 3.10 van de Wet natuurbescherming. Voor de soorten vermeld op onderdeel A geldt dat het verboden is de soorten opzettelijk te doden of te vangen (art 3.10, lid 1), ook is het verboden vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen opzettelijk te beschadigen of vernielen (art 3.10, lid 2). Er is echter geen sprake van een verbod op verstoring van de soorten (in tegenstelling tot onder art 3.1 en 3.5 beschermde soorten).

Als gevolg van het voornemen gaan mogelijk verblijfplaatsen van deze soorten verloren. Onbekend is of binnen het plangebied sprake is van essentieel foerageergebied. Foerageergebied is essentieel wanneer bij aantasting van het foerageergebied ook de (functionaliteit van de) burcht wordt aangetast. Om te bepalen of sprake is van een aantasting van essentieel foerageergebied dient het gebruik van de omgeving onderzocht te worden, middels een nader onderzoek.

Om inzicht te krijgen in te treffen maatregelen wordt geadviseerd onderzoek uit te voeren naar het gebruik van het plangebied door bovengenoemde soorten. (zie tekstkaders marterachtigen).

Mogelijke methoden voor nader onderzoek naar kleine marterachtigen, boommarter en steenmarter

In de Handreiking Kleine Marters in relatie tot soortbescherming zijn verschillende methoden voor het waarnemen van kleine marterachtigen beschreven. Eén van de aangegeven methoden, de jiggler, is ook toepasbaar op onderzoek naar de boommarter en steenmarter.

De jiggler is een thee-ei met lokaas. Gericht naar de jiggler is een cameraval, die alle activiteit in de buurt van de jiggler registreert. Deze methode is toepasbaar op de bunzing, boommarter en de steenmarter.

De mostela is een box waardoor een pvc buis doorheen gaat. In de box is een cameraval gepositioneerd die alles waarneemt dat door de pvc buis loopt. Deze methode is toepasbaar op de wezel.

Een nieuwe methode, nog niet beschreven in de handreiking, is de Struikrover. De Struikrover bestaat uit een grote, schuin afgezaagde pvc buis waarin een cameraval aan een plank is bevestigd. Voorin het plankje is een blikje sardines aanwezig. In het blikje wordt een gaatje geprikt, waardoor de geur van sardines zich over het gebied verspreid. Dit lokt de aandacht van dieren in de omgeving, die op onderzoek uit gaan. Zodra ze aan het blikje ruiken worden zij geregistreerd door de cameraval in de struikrover. Deze methode is toepasbaar op alle marterachtigen.

Nader onderzoek das

Om te kunnen bepalen of eventuele verbodsbepalingen van de Wet natuurbescherming overtreden worden door de voorgenomen ontwikkeling, is nader onderzoek naar het gebruik en de functie van de das in het plangebied noodzakelijk.

Voor grote marterachtigen wordt geadviseerd om cameravallen toe te passen. Verstoring van de das door cameravallen is minimaal: het kan een schrik effect veroorzaken bij de das maar dit wordt altijd gevolgd door nieuwsgierigheid. Het leidt niet tot een situatie waarin de das gebieden met een cameraval zal vermijden. Het is van belang om bij de cameravallen geen lokaas te gebruiken om het natuurlijk gebruik van het territorium vast te stellen. Een cameraval dient bij de burcht te worden geplaatst om de functie van de burcht vast te stellen. Andere cameravallen dienen te worden geplaatst bij de meest geschikte looproute tussen de burcht en het plangebied. De cameravallen worden een paar weken lang in het veld geplaatst, waar op basis van de verzamelde gegevens een rapport met resultaten en aanbevelingen wordt gemaakt.

Indien het plangebied onderdeel vormt van het essentiële leefgebied van de bovengenoemde marterachtigen, en dit onderdeel verloren gaat, dient voor de uitvoering een ontheffing aangevraagd te worden. Voor de uitvoerbaarheid (en vaststelling) van het bestemmingsplan dient te worden bepaald of een ontheffing verleend kan worden. Een ontheffing kan enkel verleend worden indien wordt voldaan aan elk van de volgende voorwaarden (artikel 3.10):

- a: er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
- b: zij is nodig in een van in de wet genoemde belangen;
- c: er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Omdat de voorgenomen ontwikkeling locatie specifiek is en het resultaat is van een uitgebreid voortraject lijkt er geen andere bevredigende oplossing. Daarnaast is een ruimtelijke ontwikkeling een geldig belang voor soorten vermeld op Onderdeel A behorende bij artikel 3.10. Ook kan, door het treffen van maatregelen (zoals overplaatsing (zie tevens Bureau Meervelt, 2018)), worden voorkomen dat sprake is van een afbreuk aan de staat van instandhouding. Naar verwachting voldoet de voorgenomen ontwikkeling dan ook aan elk van de voorwaarden op basis waarvan een ontheffing verleend kan worden. Indien binnen het plangebied sprake is van essentieel leefgebied, vormt dit geen belemmering voor de uitvoerbaarheid van het bestemmingsplan.

Eekhoorn

Tijdens het terreinbezoek zijn geen nesten van de eekhoorn waargenomen. De eekhoorn geeft de voorkeur aan oudere bomen als leefgebied. Door het planvoornemen worden relatief jonge bomen gekapt. Oudere bomen die het voorkeurs habitat vormen, worden niet geveld. Daarnaast bevindt zich ten zuiden van het plangebied een bos, wat geschikter leefgebied biedt dan het plangebied. Aantasting van essentieel leefgebied is derhalve niet aan de orde, wel is de zorgplicht van toepassing.

Egel

Egels hebben een min of meer vast leefgebied, maar van een territorium is geen sprake. Per nacht leggen ze enkele kilometers af (bron: zoogdiervereniging). Omdat de soort geen vast territorium heeft, kan de soort makkelijk uitwijken bij werkzaamheden in het plangebied. Er blijft voldoende alternatief leefgebied voor deze soort beschikbaar. Wel is de zorgplicht van toepassing.

5.3 Effecten op beschermde gebieden

5.3.1 Effecten op Natura 2000-gebieden

Het plangebied ligt op circa drie kilometer afstand van het in 1983 oorspronkelijk aangewezen Natura 2000-gebied Vogelschuragebiet 'Unterer Niederrhein'. In 2009 is de oppervlakte van dit gebied uitgebreid. Het plangebied ligt tevens op circa drie kilometer afstand van het Nederlandse Natura 2000-gebied 'Rijntakken'. Vanwege de ligging en omvang van het plan ten opzichte van de Natura 2000-gebieden kan er sprake zijn van vermessing en verzuring door stikstofdepositie uit de lucht. In 2016 is door Antea Group een voortoets uitgevoerd voor het toen vastgestelde plangebied. Het zuidelijke deel van het huidige plangebied (Gat van Heijting en aanliggende landbouwpercelen) maakte hier nog geen deel van uit. In het kader van de PAS is voor het aspect stikstofdepositie op 18 december 2015 een melding ingediend bij het College van GS van de Provincie Gelderland. Overige effecten op Natura 2000-gebieden zijn uitgesloten.

Tot voor kort was voor stikstofdepositie het Programma Aanpak Stikstof van toepassing. Op 29 mei 2019 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State uitspraak gedaan over de mogelijke strijdigheid van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) met de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. De Raad van State concludeert in het kort:

"Het PAS is niet correct passend beoordeeld. Uit de passende beoordeling die ten grondslag ligt aan het PAS en aan de opname van de 118 PAS-gebieden in het programma, kan niet de vereiste zekerheid worden ontleend dat de depositie die in 2014 plaatsvond (achtergronddepositie) en de depositieruimte die voor 6 jaar beschikbaar is gesteld, gelet op de bron- en herstelmaatregelen en autonome ontwikkelingen, de natuurlijke kenmerken van de PAS-gebieden niet zal aantasten." Het Programma Aanpak Stikstof (PAS) mag daarom niet meer als basis voor toestemming voor activiteiten worden gebruikt.

Omdat het plan gewijzigd is en de PAS niet meer van toepassing is, dient het aspect stikstofdepositie opnieuw beoordeeld te worden. In een nieuwe voortoets (Caubergh Huygen, 2019) is onderzocht of deze effecten significant kunnen zijn. Uit de voortoets volgt dat negatieve effecten vanwege de relevante verstoringsfactoren op de natuurgebieden op voorhand zijn uitgesloten. De Wet natuurbescherming geen staat de uitvoering van het plan niet in de weg.

5.3.2 Effecten op het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Voor wat betreft de NNN is bij directe aantasting sprake van vervolgstappen, waaronder compensatie. Er bevindt zich op basis van de Omgevingsverordening Gelderland geen NNN binnen het plangebied. Er is van directe aantasting van de NNN dan ook geen sprake. In de omgeving van het plangebied liggen wel NNN-gebieden. De Provincie Gelderland hanteert geen externe werking. Significant negatieve effecten op de wezenlijke kenmerken en waarden van de NNN in de nabijheid van het plan kunnen worden uitgesloten. Vanuit dit oogpunt zijn er voor NNN geen belemmeringen. Het NNN-beleid staat de uitvoering van het plan niet in de weg.

5.3.3 Bescherming van houtopstanden

Voor de te kappen bomen dient een melding gedaan te worden bij de Gedeputeerde Staten (Provincie Gelderland). Gevelde houtopstanden dienen in principe te worden herplant op dezelfde grond. De Provincie kan bovendien nadere eisen stellen aan de herplant. De nieuw te ontwikkelen natuur biedt de mogelijkheid om herplant ter plaatse te realiseren.

6 Bronnen

Antea Group, 2016. Voortoets Zandwinplas Werfhout, projectnummer 0219562.00, concept d.d. 16 februari 2016

Bos, F.G., Bosveld, M.A., Groenendijk, D.G., Van Swaay, C.A.M. & Wynhoff, I., 2006. De dagvlinders van Nederland - verspreiding en bescherming. Nederlandse Fauna 7. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EISNederland, in samenwerking met De Vlinderstichting, Wageningen.

BIJ12, 2017. Kennisdocument Bever

BIJ12, 2017. Kennisdocument Buizerd

BIJ12, 2017. Kennisdocument Das

BIJ12, 2017. Kennisdocument Gewone dwergvleermuis

BIJ12, 2017. Kennisdocument Kamsalamander

BIJ12, 2017. Kennisdocument Poelkikker

BIJ12, 2017. Kennisdocument Zandhagedis

Caubergh Huygen, 2019. Notitie 00310-50028-04 Zandwinning Werfhout te Didam Voortoets gebiedsbescherming Wet natuurbescherming.

Creemers, R.C.M. en Delft, J.J.C.W. van (RAVON) (redactie), 2009. De Amfibieën en Reptielen van Nederland. Nederlandse Fauna Deel 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden.

Krijgsveld, K.L., Smits, R.R., Van der Winden, J. (Bureau Waardenburg), 2008. Verstoring gevoeligheid van vogels, update literatuurstudie naar de reacties van vogels op recreatie.

Limpens, H., Regelink, J., en Koelman, R. (2010). Vleermuizen en planologie. Zoogdiervereniging, Arnhem.

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2009. Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten ontheffing Flora- en faunawet ruimtelijke ingreep. Augustus 2009.

Netwerk Groene Bureaus, soortinventarisatieprotocol Hazelworm

Roelofs Planontwikkeling BV, 2010. Gebiedsonderzoeken milieueffectrapportage (m.e.r.) Werfhout, Didam, Flora en Fauna onderzoek

Zoogdiervereniging, soortinventarisatieprotocol Gewone dwergvleermuis

Overig:

AERIUS

NDFF

Natuurbeheerplan Gelderland

Omgevingsverordening Gelderland, 2019

Street Smart

Bijlagen

Bijlage 1: Wettelijk kader

Een van de doelen van de Wnb is de bescherming van inheemse flora en fauna. Vanuit deze wet is bij ruimtelijke ingrepen de initiatiefnemer verplicht op de hoogte te zijn van de mogelijk voorkomende beschermde natuurwaarden binnen het projectgebied. Het uitgangspunt van de wet is dat geen schade mag worden toegebracht aan beschermde soorten, tenzij dit uitdrukkelijk is toegestaan (het 'nee, tenzij' – principe). Bepaalde handelingen, waaronder ruimtelijke ingrepen, waarbij beschermde soorten in het geding zijn, zijn slechts bij uitzondering en onder voorwaarden mogelijk. Hieronder wordt uitgelegd welke verbodsbepalingen gelden, welke vrijstellingen er gelden en op welke gronden ontheffingen kunnen worden aangevraagd.

Verbodsbepalingen soortbescherming

In de Wnb is soortbescherming opgedeeld in drie categorieën. Voor elke categorie gelden verschillende verbodsbepalingen die onder andere zijn vermeld in artikel 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wnb. In het tekstkader van deze Bijlage (zie volgende pagina) staan de artikelen uitgeschreven. Het gaat om de volgende drie categorieën:

- soorten van de Vogelrichtlijn;
- soorten van de Habitatrichtlijn, inclusief bijlage I en II uit Verdrag van Bern en bijlage I uit Verdrag van Bonn;
- 'andere soorten' (onderdeel A 'fauna' en onderdeel B 'flora'), oftewel de Nationale soorten.

Voor soorten vallend onder bovenstaande beschermingsregimes geldt dat ze in principe niet (opzettelijk) gedood en verstoord mogen worden, ook verblijfplaatsen mogen niet vernietigd worden. Bij Vogelrichtlijnsoorten is opgenomen dat verstoring is toegestaan indien de verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende soort. Dit geldt echter niet voor Habitatrichtlijnsoorten, inclusief bijlage I en II Bern en bijlage I Bonn (zie Tabel A van deze bijlage voor een uiteenzetting van soorten. Voor de 'andere soorten' geldt dat verstoring is toegestaan. Soorten die zijn opgenomen in bijlage A en B van de Wnb ('andere soorten') zijn opgenomen in tabel B en C van deze Bijlage.

Verbodsbepalingen Wet natuurbescherming artikel 3.1, 3.5 en 3.10

Artikel 3.1 Beschermingsregime soorten Vogelrichtlijn

1. Het is verboden opzettelijk van nature in Nederland in het wild levende vogels van soorten als bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn te doden of te vangen.
2. Het is verboden opzettelijk nesten, rustplaatsen en eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te vernielen of te beschadigen, of nesten van vogels weg te nemen.
3. Het is verboden eieren van vogels als bedoeld in het eerste lid te rapen en deze onder zich te hebben.
4. Het is verboden vogels als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te storen.
5. Het verbod, bedoeld in het vierde lid, is niet van toepassing indien de storing niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding van de desbetreffende vogelsoort.

Artikel 3.5 Beschermingsregime soorten Habitatrichtlijn

1. Het is verboden in het wild levende dieren van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel a, bij de Habitatrichtlijn, bijlage II bij het Verdrag van Bern of bijlage I bij het Verdrag van Bonn, met uitzondering van de soorten, bedoeld in artikel 1 van de Vogelrichtlijn, in hun natuurlijk verspreidingsgebied opzettelijk te doden of te vangen.
2. Het is verboden dieren als bedoeld in het eerste lid opzettelijk te verstoren.
3. Het is verboden eieren van dieren als bedoeld in het eerste lid in de natuur opzettelijk te vernielen of te rapen.
4. Het is verboden de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in het eerste lid te beschadigen of te vernielen.
5. Het is verboden planten van soorten, genoemd in bijlage IV, onderdeel b, bij de Habitatrichtlijn of bijlage I bij het Verdrag van Bern, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.

Artikel 3.10 Beschermingsregime andere soorten

1. Onverminderd artikel 3.5, eerste, vierde en vijfde lid, is het verboden:
 - a. in het wild levende zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en kevers van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel A, bij deze wet, opzettelijk te doden of te vangen;
 - b. de vaste voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van dieren als bedoeld in onderdeel a opzettelijk te beschadigen of te vernielen, of
 - c. vaatplanten van de soorten, genoemd in de bijlage, onderdeel B, bij deze wet, in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te plukken en te verzamelen, af te snijden, te ontwortelen of te vernielen.
2. Artikel 3.8, met uitzondering van het derde en vierde lid, is van overeenkomstige toepassing op de verboden, bedoeld in het eerste lid, met dien verstande dat, in aanvulling op de redenen, genoemd in het vijfde lid, onderdeel b, de noodzaak voor de ontheffing of vrijstelling ook verband kan houden met handelingen:
 - a. in het kader van de ruimtelijke inrichting of ontwikkeling van gebieden, daaronder begrepen het daarop volgende gebruik van het ingerichte of ontwikkelde gebied;
 - b. ter voorkoming van schade of overlast, met inbegrip van schade aan sportvelden, schietterreinen, industrieterreinen, kazernes, of begraafplaatsen;
 - c. ter beperking van de omvang van de populatie van dieren, in verband met door deze dieren ter plaatse en in het omringende gebied veelvuldig veroorzaakte schade of in verband met de maximale draagkracht van het gebied waarin de dieren zich bevinden;
 - d. ter voorkoming of bestrijding van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren;
 - e. in het kader van bestendig beheer of onderhoud in de landbouw of bosbouw;
 - f. in het kader van bestendig beheer of onderhoud aan vaarwegen, watergangen, waterkeringen, waterstaatswerken, oevers, vliegvelden, wegen, spoorwegen of bermen, of in het kader van natuurbeheer;
 - g. in het kader van bestendig beheer of onderhoud van de landschappelijke kwaliteiten van een bepaald gebied, of
 - h. in het algemeen belang.
3. De verboden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, en b, zijn niet van toepassing op de bosmuis, de huisspitsmuis en de veldmuis voor zover deze dieren zich in of op gebouwen of daarbij behorende erven of roerende zaken bevinden.

Tabel A. Soorten die vallen onder artikel 3.5 (Habitatrichtlijn bijlage IV, Bern bijlage II, Bonn bijlage I).

Soortgroep	Nederlandse naam	Soortgroep	Nederlandse naam
Amfibieën	boomkikker	Zoogdieren <i>landzoogdieren</i>	hamster
	geelbuikvuurpad		otter
	heikikker		bever
	kamsalamander		hazelmuis
	knoflookpad		lynx
	rugstreepad		noordse woelmuis
	vroedmeesterpad		wilde kat
	poelkikker		wolf
Dagvlinders	moerasparelmoervlinder	Zoogdieren <i>vleermuizen</i>	baardvleermuis
	apollovlinder		bechsteins vleermuis
	boszandoog		bosvleermuis
	donker pimperlblauwtje		brandts vleermuis
	grote vuurvlinder		franjestart
	pimperlblauwtje		gewone grootoorvleermuis
	tijmblauwtje		grijze grootoorvleermuis
zilverstreephooibeestje	grote hoefijzerneus		
Haften	oeveraas		grote rosse vleermuis
Kevers	brede geelrandwaterroofkever		ingekorven vleermuis
	gestreepte waterroofkever		kleine dwergvleermuis
	juchtleerkever		kleine hoefijzerneus
	vermiljoenkever		laatvlieger
Libellen	mercurwaterjuffer		meervleermuis
	bronslibel	mopsvleermuis	
	gaffellibel	noordse vleermuis	
	gevlekte witsnuitlibel	rosse vleermuis	
	groene glazenmaker	ruige dwergvleermuis	
	noordse winterjuffer	tweekleurige vleermuis	
	oostelijke witsnuitlibel	vale vleermuis	
	rivierrombout	watervleermuis	
	sierlijke witsnuitlibel	gewone dwergvleermuis	
Nachtvlinders	teunisbloempijlstaart		walrus
Reptielen	Dikkopschildpad, kemp's zeeschildpad, lederschildpad, soepschildpad		Bultrug, gewone vinvis
	gladde slang		bruinvis dwergpotvis
	muurhagedis		gestreepte dolfijn
	zandhagedis		gewone dolfijn
Sporenplanten	geel schorpioenmos		gewone spitsdolfijn
	tonghaarmuts		grijze dolfijn
	kleine vlotvaren		kleine zwaardwalvis
Vissen	steur		narwal
	houting		orka
Weekdieren	bataafse stroommossel		tuumelaar
	platte schijfhoen		witflankdolfijn, witsnuitdolfijn
Zaadplanten	liggende raket, zomerschroeforchis		noordse vinvis, potvis
	drijvende waterweegbree		butskop
	groenknolorchis		dwergvinvis
	kruiwend moerasscherm		griend, witte dolfijn
			spitsdolfijn van gray

Tabel B. "Overige Soorten" onderdeel A behorend bij artikel 3.10, eerste lid, onderdeel a.

Soortgroep	Nederlandse naam	Soortgroep	Nederlandse naam
Amfibieën	Alpenwatersalamander	Vissen	Beekdonderpad
	Bruine kikker*		Beekprik
	Gewone pad*		Elrits
	Kleine watersalamander*		Europese rivierkreeft
	Meerkikker*		Gestippelde alver
	Middelste groene kikker*		Grote modderkruiper
	Vinpootsalamander		Kwabaal
	Vuursalamander		
Dagvlinders	Aardbeivlinder	Zoogdieren	Aardmuis*
	Bosparelmoervlinder		Boommarter
	Bruin dikkopje		Bosmuis*
	Bruine eikenpage		Bunzing**
	Donker pimperlblauwtje		Damhert
	Duinparelmoervlinder		Das
	Gentiaanblauwtje		Dwergmuis*
	Grote parelmoervlinder		Dwergspitsmuis*
	Grote vos		Edelhert
	Grote vuurvlinder		Eekhoorn
	Grote weerschijnvlinder		Egel*
	Iepenpage		Eikelmuis
	Kleine heivlinder		Gewone bosspitsmuis*
	Kleine ijsvogelvlinder		Gewone zeehond
	Kommavlinder		Grote bosmuis
	Pimperlblauwtje		Grijze zeehond
	Sleedoornpage		Haas*
	Spiegeldikkopje		Hermelijn**
	Veenbesblauwtje		Huisspitsmuis*
	Veenbosparelmoervlinder		Konijn*
Veenhooibeestje	Molmuis		
Veldparelmoervlinder	Ondergrondse woelmuis*		
Zilveren maan	Ree*		
Reptielen	Adder	Rosse woelmuis*	
	Hazelworm	Steenmarter	
	Levendbarende hagedis	Tweekleurige bosspitsmuis*	
	Ringslang	Veldmuis*	
Libellen	Beekkrombout	Veldspitsmuis*	
	Bosbeekjuffer	Vos*	
	Donkere waterjuffer	Waterspitsmuis	
	Gevlekte glanslibel	Wezel**	
	Gewone bronlibel	Wild zwijn	
	Hoogveenglanslibel	Woelrat*	
	Kempense heidelibel		
	Speerwaterjuffer	Kevers	
		Vliegend hert	

Soorten met een asterisk (*) zijn opgenomen in provinciale vrijstellingen. Soorten met een dubbele asterisk (**) zijn in alle provincies, behalve Noord-Holland en Noord-Brabant, vrijgesteld. In Limburg is daarnaast de molmuis vrijgesteld, in Friesland de steenmarter en in Noord-Brabant het wild zwijn. Voor Limburg geldt dat in bepaalde perioden van het jaar de hazelworm, levendbarende hagedis, steenmarter en de eekhoorn vrijgesteld zijn.

Tabel C. "Overige Soorten" onderdeel B behorend bij artikel 3.10, eerste lid, onderdeel c.

Soortgroep	Nederlandse naam	Nederlandse naam	Nederlandse naam
Planten	Akkerboterbloem	Groensteel	Roggelelie
	Akkerdoornzaad	Groot spiegelklokje	Rood peperboompje
	Akkerogentroost	Grote bosaardbei	Rozenkransje
	Beklierde ogentroost	Grote leeuwenklauw	Ruw parelzaad
	Berggamander	Honingorchis	Scherpkruid
	Bergnachtorchis	Kalkboterbloem	Schubvaren
	Blaasvaren	Kalketrip	Schubzegge
	Blauw guichelheil	Karhuizeranjer	Smalle raai
	Bokkenorchis	Karwijselie	Spits havikskruid
	Bosboterbloem	Kleine ereprijs	Steenbraam
	Bosdravik	Kleine Schorseneer	Stijve wolfsmelk
	Brave hendrik	Kleine wolfsmelk	Stofzaad
	Brede wolfsmelk	Kluwenklokje	Tengere distel
	Breed wollegras	Knollathyrus	Tengere veldmuur
	Bruinrode wespenorchis	Knolspirea	Trosgamander
	Dennenorchis	Korensla	Veenbloembies
	Dreps	Kranskarwij	Vliegenorchis
	Echte gamander	Kruiptijm	Vroege ereprijs
	Franjementiaan	Lange zonnedaauw	Wilde averuit
	Geelgroene wespenorchis	Liggende ereprijs	Wilde ridderspoor
	Geplooide vrouwenmantel	Moerasgamander	Wilde weit
	Getande veldsla	Muurbloem	Wolfskers
	Gevlekt zonneroosje	Naakte lathyrus	Zandwolfsmelk
	Glad biggenkruid	Naaldenkervel	Zinkvooitje
	Gladde zegge	Pijlscheefkalk	Zweedse kornoelje
	Groene nachtorchis		

Zorgplicht

In de Wet natuurbescherming is in artikel 1.11 de zorgplicht opgenomen. In het tekstkader hieronder staat het wetsartikel uitgeschreven.

Artikel 1.11

1. Een ieder neemt voldoende zorg in acht voor Natura 2000-gebieden, bijzondere nationale natuurgebieden en voor in het wild levende dieren en planten en hun directe leefomgeving.
2. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in elk geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen kunnen worden veroorzaakt voor een Natura 2000-gebied, een bijzonder nationaal natuurgebied of voor in het wild levende dieren en planten:
 - a. dergelijke handelingen achterwege laat, dan wel
 - b. indien dat achterwege laten redelijkerwijs niet kan worden gevegd, de noodzakelijke maatregelen treft om die gevolgen te voorkomen, of
 - c. voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk beperkt of ongedaan maakt.
3. Het eerste lid is niet van toepassing op handelen of nalaten in overeenstemming met het bij of krachtens deze wet of de Visserijwet 1963 bepaalde.

De zorgplicht houdt in dat planten en dieren niet onnodig vernield/gedood of verstoord mogen worden. Dit betekent dat handelingen (of het nalaten hiervan) waarvan men weet, of redelijkerwijs kan vermoeden, dat ze nadelig zijn voor planten en/of dieren niet mogen worden uitgevoerd. Wanneer dergelijke handelingen toch uitgevoerd moeten worden, moeten maatregelen, voor zover dit in redelijkheid kan, worden genomen om de nadelige gevolgen te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken. Er dient bijvoorbeeld zo gewerkt te worden dat dieren kunnen ontsnappen en het kan nodig zijn om soorten te verplaatsen (bijvoorbeeld planten en amfibieën). Deze algemene zorgplicht geldt voor elke soort en elk individu in Nederland.

Vrijstellingen

Onder bepaalde voorwaarden geldt een algemene vrijstelling of een ontheffingsplicht van de verbodsbepalingen in de Wnb. Welke voorwaarden verbonden zijn aan de vrijstelling of ontheffing hangt af van de dier- of plantensoorten die voorkomen in het onderzoeksgebied en de provincie waarin de activiteit plaatsvindt. Hiertoe worden verschillende beschermingsregimes onderscheiden.

Provinciale Vrijstelling Nationale soorten ('andere soorten').

Met betrekking tot de 'andere soorten' zijn per provincie beleidsregels opgesteld waarin voor een deel van deze soorten vrijstelling is verleend. Het Rijk heeft ook een vrijstelling gemaakt voor projecten die vallen onder hun bevoegdheid (projecten van nationaal belang). Zoals ook te herleiden is uit de tabel (tabellen A en B), hangt het per provincie af welke soort is vrijgesteld van de verbodsbepalingen in artikel 3.10, ook de grond waarvoor een vrijstelling geldt kan ook variëren tussen provincies..

Indien de Nationale soorten niet zijn vrijgesteld en daarmee het voornemen de gestelde verboden in artikel 3.10 overtreedt, dient een ontheffing aangevraagd te worden bij de provincie waarin het voornemen plaatsvindt.

Ontheffingen

Indien een soort niet onder een vrijstelling valt of niet gewerkt kan worden volgens een gedragscode, dient er een ontheffing te worden aangevraagd. Deze moet ingediend worden bij het bevoegd gezag. Dit is de provincie waarin de activiteit plaatsvindt.

Een ontheffingsaanvraag wordt getoetst aan drie criteria:

1. Er bestaat geen andere bevredigende oplossing;
2. De activiteit leidt niet tot verslechtering van de staat van instandhouding; en
3. Er is sprake van een in de wet genoemd belang.

In tabel D worden de belangen waaronder een ontheffing kan worden aangevraagd, opgesomd. Let daarbij op dat er voor Nationale soorten ('andere soorten') meer ontheffingsgronden beschikbaar zijn dan voor de beschermde soorten onder artikel 3.1 en 3.5. Indien de activiteit bestaat uit een ruimtelijke inrichting of ontwikkeling zou alleen een ontheffing afgegeven kunnen worden voor Nationale soorten. Mochten desondanks soorten uit de Vogel- en/of Habitatrichtlijn, Bern en Bonn voorkomen bij ruimtelijke ontwikkelingen, dan kunnen mitigerende maatregelen worden opgesteld. Er kan dan voor de zekerheid een ontheffing worden aangevraagd om de mitigerende maatregelen goed te keuren.

Tabel D. Ontheffingsgronden waarop een ontheffing verleend mag worden per categorie (artikel 3.1, 3.5 en 3.10).

	Ontheffingsgronden	Artikel 3.1	Artikel 3.5	Artikel 3.10
		Soorten van de Vogelrichtlijn	Soorten van de Habitatrichtlijn, Bonn & Bern	Andere soorten
1	Er bestaat geen andere bevredigende oplossing	X	X	X
2	Leiden niet tot verslechtering van de staat van instandhouding	X	X	X
3	Opsomming van: volksgezondheid en openbare veiligheid	X	X	X
	veiligheid van luchtverkeer	X	Nee	X
	ter voorkoming van schade aan gewassen, vee, bossen, visserij	X	X	X
	ter bescherming van Flora en Fauna	X	X	X
	voor onderzoek, onderwijs, uitzetten en herinvoeren van soorten / teelt	X	X	X
	dwingende reden van groot openbaar belang, met inbegrip van sociale of economische aard en met inbegrip van voor milieuwezenlijke gunstige effecten	Nee	X	X
	ruimtelijke inrichting of ontwikkeling	Nee	Nee	X
	schade en overlast, ter beperking omvang populatie, ter bestrijding van lijden en ziekte, bestendig beheer en onderhoud, algemeen belang	Nee	Nee	3.10 2a-g

Procedure ontheffingsaanvraag

Voor Nationale soorten ('andere soorten') welke zijn opgenomen in de provinciale vrijstellingen geldt een vrijstelling. Dit betekent dat u geen ontheffing van de Wet natuurbescherming hoeft aan te vragen, maar u wel de zorgplicht moet nakomen. Voor Nationale soorten die niet zijn vrijgesteld, dient u een ontheffing beschermde soorten aan te vragen of te werken conform een gedragscode.

Voor soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn, Conventie van Bern en Conventie van Bonn geldt dat als u kunt werken volgens een goedgekeurde gedragscode er een vrijstelling geldt. U hoeft geen ontheffing beschermden soorten aan te vragen, maar u moet uw activiteiten aantoonbaar uitvoeren zoals in de gedragscode staat. Tevens blijft de zorgplicht gelden. Indien u niet kunt werken volgens een gedragscode, maar u kunt maatregelen nemen om de functionaliteit van de voortplantings- en/of vaste rust- en verblijfplaats te garanderen (zogenoemde mitigerende maatregelen), dan hoeft u ook geen ontheffing beschermden soorten aan te vragen. Wilt u zeker weten of uw mitigerende maatregelen voldoende zijn, en er inderdaad geen ontheffing nodig is? Vraag dan een ontheffing aan om uw maatregelen goed te keuren.

Indien u geen mitigerende maatregelen kunt nemen, dan dient een ontheffing te worden aangevraagd bij het bevoegd gezag. Voor de ontheffingsaanvraag is het noodzakelijk te weten welke soorten aanwezig zijn, zodat gerichte mitigerende maatregelen kunnen worden getroffen. Het bevoegd gezag zal, indien het akkoord is met het aangeleverde stappenplan waarin de aanpak voor mitigatie beschreven wordt, een zogenoemde 'verklaring van geen bedenkingen' (vvgb) afgeven. Daarmee zegt zij in feite dat een ontheffing niet noodzakelijk is wanneer men zich bij de uitvoering houdt aan het opgestelde stappenplan.

Overgangsrecht

In het Besluit natuurbescherming is opgenomen dat de ontheffingen afgegeven onder het oude recht, gelden als ontheffingen onder de Wet natuurbescherming. Daarbij blijven dezelfde voorschriften, beperkingen en voorwaarden gelden. Dit geldt eveneens voor omgevingsvergunningen en vvgb's.

Op het tijdstip van inwerkingtreding van de Wnb zullen de onafgeronde ontheffing aanvragen, ingediend vóór inwerkingtreding, conform de nieuwe wet worden behandeld. Ontheffing aanvragen van voor de inwerkingtreding zullen worden afgehandeld door RVO. Aanvragen die later ingediend worden zullen afgehandeld worden door de provincies (of het Rijk). De gedragscodes worden verlengd tot het moment van in werking treden van de Wet natuurbescherming en de nieuwe gedragscodes definitief zijn goedgekeurd.

Natuurnetwerk Nederland (NNN)

De nieuwe naam voor de ecologische hoofdstructuur (EHS), het natuurnetwerk Nederland (NNN). De term EHS werd in 1990 geïntroduceerd in het Natuurbeleidsplan (NBP) van het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). In 2013 is het natuurbeleid gedecentraliseerd naar de provincies. In hetzelfde jaar hebben de twaalf provincies met de staatssecretaris van het ministerie van EZ definitieve afspraken gemaakt in het Natuurpact. In 2014 werd de term 'EHS' vervangen door 'NNN'.

Dit beleid blijkt noodzakelijk te zijn doordat de Nederlandse natuur steeds meer onder druk staat, bijvoorbeeld door huizenbouw, aanleg van wegen en industrie. Toch leeft bij veel Nederlanders de wens om natuurgebieden in de buurt te hebben. Natuur geeft rust en biedt ruimte voor recreatie.

De overheid heeft daarom extra geld uitgetrokken om de Nederlandse natuur te beschermen en verder te ontwikkelen. Door nieuwe natuur te ontwikkelen, kunnen natuurgebieden met elkaar worden verbonden. Zo kunnen planten zich over verschillende natuurgebieden verspreiden en dieren van het ene naar het andere gebied gaan. Het totaal van al deze gebieden en de verbindingen ertussen vormt het natuurnetwerk Nederland (NNN).

Het NNN is een netwerk van gebieden in Nederland waar de natuur voorrang heeft. Het netwerk helpt voorkomen dat planten en dieren in geïsoleerde gebieden uitsterven en dat natuurgebieden hun waarde verliezen. Het NNN kan worden gezien als de ruggengraat van de Nederlandse natuur. Het NNN bestaat uit:

- bestaande natuurgebieden, reservaten, natuurontwikkelingsgebieden en zogenaamde robuuste verbindingen;
- landbouwgebieden met mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer (beheergebieden);
- grote wateren (zoals de kustzone van de Noordzee, het IJsselmeer en de Waddenzee).

Het NNN is een plan in uitvoering. De doelstelling van het Natuurpact is om 80.000 hectare nieuwe natuur in te richten vóór 2027.

Natura 2000-gebieden

In de Wnb zijn bepalingen vanuit de Europese Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn verwerkt. De Europese richtlijnen verplichten de lidstaten gebieden aan te wijzen met speciale beschermingszones (de Natura 2000-gebieden). Het doel hiervan is om de aangewezen habitattypes en habitats van soorten in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen.

De lidstaten moeten maatregelen treffen om de kwaliteit van deze habitats en habitats van soorten niet te laten verslechteren of te voorkomen dat er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen.

Voor activiteiten of projecten die schadelijk zijn voor de beschermde natuur, geldt een vergunningplicht. Hierdoor is in Nederland een zorgvuldige afweging gegarandeerd bij projecten die gevolgen kunnen hebben voor natuurgebieden. Meestal verlenen de provincies de vergunningen, maar soms doet het Ministerie van Economische Zaken dit.

Bestaand gebruik

Voor handelingen die op 31 maart 2010 bekend waren bij het gevoegd gezag en die sinds deze datum niet meer in betekenende mate zijn gewijzigd is het niet meer noodzakelijk om een vergunning aan te vragen. Deze datum kan van een later tijdstip zijn indien een Natura 2000-gebied na 31 maart 2010 is aangewezen als beschermd gebied. Zie ook artikel 2.9 lid 2.

Overgangsrecht

In de Wnb (artikel 9.4) is opgenomen dat de vergunningen afgegeven onder het oude recht, gelden als vergunningen onder de Wet natuurbescherming. Daarbij blijven dezelfde voorschriften gelden. Dit geldt eveneens voor omgevingsvergunningen en vvgb's.

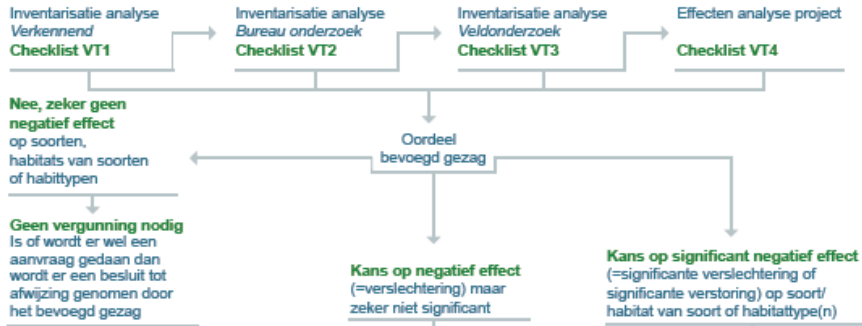
Beschermde Natuurmonumenten hebben vanaf inwerkingtreding van de Wnb niet langer een beschermde status. Daardoor zijn deze gebieden alleen nog ruimtelijk beschermd (Barro, bestemmingsplannen).

Stroomschema vergunningsprocedure

Het volgende schema toont de vergunningprocedure in het kader van de Natuurbeschermingswet. Deze is ook van kracht onder de huidige Wet natuurbescherming. Een Voortoets geeft aan of er wel of geen negatieve effecten zijn te verwachten. Zijn er geen negatieve effecten te verwachten, dan hoeft er geen vergunning beschermde gebieden aangevraagd te worden. Indien er kans is op negatieve effecten, kan een habitattoets een verdiepingsslag geven om aan te tonen hoe groot deze negatieve effecten zijn. Mocht er kans zijn op significant negatieve effecten, is het mogelijk om een ADC-toets uit te voeren. Wordt er voldaan aan de eisen, dan kan er een vergunning worden afgegeven met voorschriften en beperkingen.

VOORTOETS

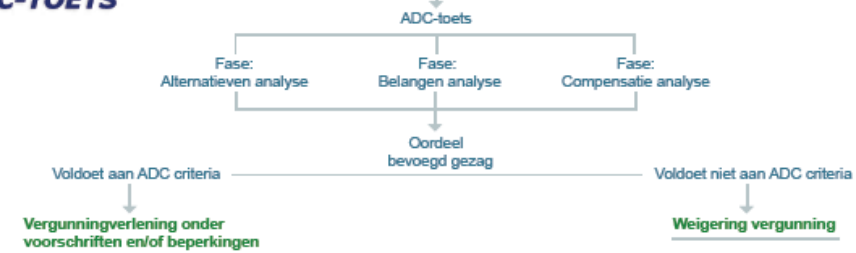
INVENTARISATIE VOORTOETS: De voortoets is niet verplicht maar wel verstandig om uit te voeren. Alle fasen VT1 t/m VT4 kunnen onderdeel zijn van de voortoets. Het kan ook zijn dat al na fase VT1 de effecten bekend zijn. Het bevoegd gezag moet die conclusie trekken.

HABITATTOETS

ADC-TOETS

Over Antea Group

Van stad tot land, van water tot lucht; de adviseurs en ingenieurs van Antea Group dragen in Nederland sinds jaar en dag bij aan onze leefomgeving. We ontwerpen bruggen en wegen, realiseren woonwijken en waterwerken. Maar we zijn ook betrokken bij thema's zoals milieu, veiligheid, assetmanagement en energie. Onder de naam Oranjewoud groeiden we uit tot een allround en onafhankelijk partner voor bedrijfsleven en overheden. Als Antea Group zetten we deze expertise ook mondiaal in. Door hoogwaardige kennis te combineren met een pragmatische aanpak maken we oplossingen haalbaar én uitvoerbaar. Doelgericht, met oog voor duurzaamheid. Op deze manier anticiperen we op de vragen van vandaag en de oplossingen van de toekomst. Al meer dan 60 jaar.

Contactgegevens

Zutphenseweg 31D
7418 AH DEVENTER
Postbus 321
7400 AH DEVENTER
T. +31 6 22990312
E. stephan.hammink@anteagroup.com

www.anteagroup.nl